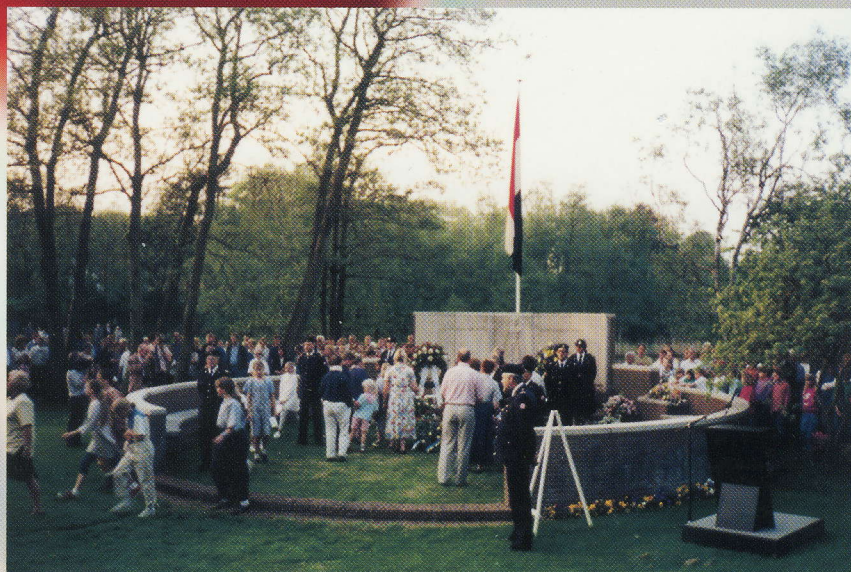

ÉÉN KOERS, ÉÉN STRIJD, DE VRIJHEID

Velsense verzetslieden geëerd met straatnamen

door
Guus Hartendorf

Foto omslag: Het herdenkingsmonument op Begraafplaats en Crematorium Westerveld in Driehuis. In natuursteen is een man uitgehouwen wiens zwaard hem ontglipt. De opschriften luiden:

Is de dood het leven? Is het leven de dood?

1940-1945

Ter herinnering aan de driehonderd vier en twintig door de bezetters gefusilleerde Nederlanders wier stoffelijk overschot in dit crematorium is verast.

De foto werd genomen tijdens de herdenking op 4 mei 1995, in aanwezigheid van een groep Canadese en Engelse veteranen. De bevrijders bezochten Nederland in het kader van de 'vijftigste mei' en waren 'ingekwartierd' bij gastgezinnen in de gemeente Velsen. Vanaf de eerste herdenking op 4 juli (!) 1945 tot en met 4 mei 2000 werd de vlag bij het monument na de twee minuten stilte door oud-verzetssrijders in top gehe- sen. (Foto: Jantine Karkdijk)

*Voor de Velsenaren die vielen
tijdens de
Tweede Wereldoorlog*

**ÉÉN KOERS, ÉÉN STRIJD,
DE VRIJHEID**

Velsense verzetslieden geëerd met straatnamen

door
Guus Hartendorf

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door financiële steun van de Rabobank IJmuiden, het Comité 4 & 5 mei Velsen, de Historische Kring Velsen en Grafisch Centrum Cornege te Velsbroek.

© 2005 G.E. Hartendorf

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

INLEIDING

Na de bevrijding in 1945 is een aantal gesneuvelde Velsense verzetslieden en of oorlogsslachtoffers in onze gemeente blijvend geëerd door straatnamen naar ze te noemen, met een korte toevoeging over de naamgever. In de loop der tijd is een groot deel van de straatnaamborden vervangen, waarbij sommige toevoegingen zijn weggelaten.

Het bestuur van de Historische Kring Velsen, in samenwerking met het Comité 4 & 5 mei Velsen, verzocht het college van B&W om in het kader van de viering van de '60e mei' bedoelde straatnaamborden opnieuw te vervangen mét de toevoeging over de naamgever.

De Historische Kring Velsen zou in dit verband een brochure samenstellen met bijzonderheden over de betrokkenen. Het college heeft met het voorstel ingestemd en op 5 mei 2005 is symbolisch het straatnaambord Plein 1945 in de Burgerzaal van het gemeentehuis te IJmuiden onthuld, onder anderen in aanwezigheid van nabestaanden van de naamgevers.

De titel van dit boekwerkje is ontleend aan een van de teksten die op het Monument der Gevallen op Plein 1945 in IJmuiden staan.

De afgelopen maanden sprak ik met een aantal nabestaanden van de in deze brochure genoemde personen. Ik ben hen zeer erkentelijk voor hun medewerking. In sommige gevallen is over de oorlogsjaren van betrokkene slechts weinig bekend.

Ook raadpleegde ik verschillende bronnen en dat is er de oorzaak van, dat de schrijfwijze van sommige namen wisselt. Een aantal data is in de ene bron anders dan in de andere. Daar waar tekst tussen aanhalingtekens cursief geschreven is, wordt de letterlijke tekst uit de bron gebruikt, inclusief taal- en of schrijffouten.

De bebouwing in de gemeente Velsen is sinds 1940 veranderd. De lezer dient daar rekening mee te houden.

Ten slotte een woord van dank aan Carel van der Zwet Slotenmaker, Aat Hop, Jan Victor Suurmond van de Archiefdienst voor Kennemerland te Haarlem, Jan van der Linden, Wim van Vlijmen, Joop Wolff en Nel Velde voor hun medewerking aan deze brochure.

Santpoort, mei 2005
Guus Hartendorf

Bronnen:

‘Politieverzet in Haarlem tijdens de Tweede Wereldoorlog’,
G.E. Hartendorf, uitg. De Vrieseborch, Haarlem 1994, 1995;

‘Velsen Bezet en Bevrijd’, G.E. Hartendorf, uitg. Drukkerij / Uitgeverij
Cornegge, Velsersboek 2000;

‘De Velsers Affaire, Bezettingstijd 1940-1945 in Kennemerland’,
G.E. Hartendorf, uitg. De Vrieseborch, Haarlem 2001;

‘Een gemeente in oorlogstijd, Velsen 1940-1945’, uitg. Historische
Kring Velsen, Velsen 1995;

Johannes Theodorus Nicolaas van Beem

Johan van Beem woont aan het eind van de Hoofdstraat in Santpoort-Dorp, op enkele meters afstand van wat anno 2005 de Delftlaan is. Hij is onder andere voorzitter van de vereniging Santpoorts Bloei. Zijn huis ligt op steenworp afstand van de toenmalige villa Us Honk aan de Wüstelaan, tegenover de Velselhoofdlaan. In Us Honk woont het gezin Bangma, onder wie de broers Ton en Rein Bangma.

Elders aan de Hoofdstraat is de manufacturenwinkel 'Magazijn Nederland' van Hennie Meijer, die sinds juli 1940 na sluitingstijd van zijn zaak het illegale blad 'BC-Nieuws' vervaardigt. De letters BC staan voor Bridge Club, anderen dachten dat het Burgelijk Contact betekende. In het begin bestaat het blaadje uit zes pagina's en heeft het een oplage van vijfhonderd exemplaren en wordt het in een deel van Noord-Holland verspreid. Omdat Meijer het werk al snel niet langer alleen kan doen, richt hij zogenaamd een bridgeclub op. Medewerkers van de Luchtbeschermingsdienst zorgen met hun dienstauto's voor verspreiding van BC-Nieuws, dat op den duur door heel Nederland verspreid wordt.

Het gezin Bangma en Johan van Beem worden bij het maken en verspreiden van het blad betrokken en ook de heer W.C. Wardenaar in Velsen-Noord en zijn zonen sluiten zich bij Meijer en zijn groep aan. In april 1941 komen onder anderen Tobias Biallostowski en Cas Spoor uit Santpoort de groep versterken.

Met de trein brengt Ton Bangma de illegale krant naar een steunpunt in de Achterhoek, bij boer Hof's. Van hem krijgt Bangma honderden bonkaarten, die Hof's bij overvallen op distributiekantoren heeft buitgemaakt. Johan van Beem verspreidt niet alleen BC-Nieuws, maar zorgt er ook voor dat de gestolen distributiebonnen bij onderduikers terecht komen.

Op zekere dag, wordt Van Beem gearresteerd en naar een concentratiekamp in Duitsland vervoerd. Na de bevrijding, op de terugweg naar Nederland, overlijdt hij.

Tobias Biallosterski

Mevrouw Biallosterski woont met haar zonen Tobs, Wim en Bennie sinds 1943 aan de Kruidbergerweg 99 in Santpoort-Dorp, een vrijstaande villa die tegenover het huidige Velselhoofd aan de Wulverderlaan stond. Haar man vertrekt op 7 mei 1940 voor een paar dagen naar Engeland, maar kan vanwege het uitbreken van de oorlog niet meer terug naar Nederland.

Tobs en Wim zijn actief met het verspreiden en vervaardigen van illegale blaadjes, waaronder het BC-Nieuws en Het Parool.

Tobs Biallosterski en Rein Bangma besluiten om als Engelandvaarder de Noordzee over te steken. De tocht begint op 8 oktober 1943 in het Haringvliet en na een zware reis komt het duo twee dagen later in Harwich aan. Twee weken lang worden ze door de Inlichtingendienst ondervraagd en in orde bevonden. Na een bezoek aan koningin Wilhelmina gaan de twee ieder een andere weg. Rein gaat varen en Tobs wordt opgeleid tot geheim agent.

Tobs is een van de eerste geheim agenten die na het Engandspiel door het nieuwe Bureau Bijzondere Opdrachten naar Nederland wordt gestuurd. Op 31 maart 1943 gaat hij met zijn marconist Jan Steman, ook een Engelandvaarder, per vliegtuig naar Nederland. Tobs moet met de illegale pers contact leggen en regelen dat er een ontvangst- en distributieorganisatie van lectuur komt, om zo de vijandelijke troepen te ontmoedigen. Gelet op zijn werk voor BC-Nieuws en Het Parool is dat koren op zijn molen.

In de vroege morgen van 1 april landt het duo met een parachute bij Etten. Er staat geen zogenaamd ontvangstcomité voor ze klaar en uit veiligheidsoverwegingen moeten ze zo snel mogelijk de droppingplaats verlaten. Zij begraven hun spullen en om opsporing daarvan door speurhonden te voorkomen, urineren zij daarover. De twee stellen Engeland per meegebrachte postduif op de hoogte van hun aankomst. Aangezien het ontvangstcomité ontbreekt, gaan Tobs en Jan naar Santpoort. Daar spreken zij met Ton Bangma, Wim Biallosterski en politiemans De Vries, die hen bijpraten over de actuele situatie in Nederland. Enkele dagen later boort Tobs zijn oude contacten binnen de illegale pers aan.

Daarna gaan de twee per fiets terug naar Etten om hun spullen op te halen.

Daar schrikken ze, want boeren zijn intussen aardappelen aan het poten. Tobs en Jan wachten tot het donker is, maar vinden hun spullen, waaronder hun zender, niet terug.

Jan Steman blijft in Nederland, waar hij uiteindelijk wordt gearresteerd. Hij overleeft de oorlog. Tobs Biallostowski komt via Madrid in Engeland terug. In Londen ontmoet hij de Deense Eva Skotting, die bij de BBC geheim werk doet. De twee besluiten te trouwen, maar dat wordt uitgesteld vanwege een geheime missie van Tobs. Eind maart 1944 wordt hij opnieuw in Nederland gedropt, is met drie maanden opnieuw via Spanje in Londen terug, waar het stel op 22 juli trouwt.

Op 8 september wordt Tobs gedropt boven de Wieringermeer, bij het gehucht Wadway in de buurt van Spanbroek. Hij wordt ondergebracht in boerderij 'Mandrill' van Hil Schipper. Het is Tobs' opdracht als verbindingsman op te treden tussen de Nederlandse regering in ballingschap en de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten. Hij moet in Amsterdam contact leggen met Gerben Wagenaar van de Raad Van Verzet.

Op 10 februari 1945 is Tobs met een aantal anderen per vrachtauto onderweg naar Amsterdam. Bij een controle door de Duitsers lopen ze tegen de lamp en worden gearresteerd. Tobs wordt overgebracht naar het gemeentehuis van Obdam, waaruit hij weet te ontsnappen. Bij het daarop volgende vuurgevecht raakt hij zwaargewond. Hij overlijdt uiteindelijk op 25 februari aan zijn verwondingen in gevangenis het Oranjehotel in Scheveningen. Hij is begraven op de begraafplaats aan de Kerkhoflaan in 's-Gravenhage, in het massagraf voor de slachtoffers van het bombardement van de Geallieerden op het Bezuidenhout in de hofstad. Zijn jongere broer Bennie komt begin die maand in een Duits concentratiekamp om het leven.

Dirk Jan van Rijswijk

De illegaliteit in Santpoort kent sinds 1942 twee lijnen: de ene betreft particuliere hulp aan joden en de andere is het V(rijheids)leger. Het echtpaar Nico en Nel Hop uit de Hoofdstraat zet de ongewapende hulp aan joden op en Cas Spoor uit dezelfde straat start het bewapende V-leger.

In november 1942 gaat het mis; de vijand slaapt nooit. In de kring van Hop worden arrestaties verricht. Het echtpaar Hop wordt niet verraden, maar moet het illegale werk met onmiddellijke ingang staken. De contactadressen worden in allerijl gewaarschuwd. Gemeenteambtenaar Dirk van Rijswijk, afkomstig uit Velsen-Noord, woont met zijn vrouw en zes kinderen op de Terrasweg. Hij is, samen met een flink aantal anderen, actief in de hulp voor joden en onderduikers in de beide dorpen Santpoort. Van Rijswijk neemt met Peter van den Berg het werk van Hop over en krijgt gaandeweg een leidende rol bij de Landelijke organisatie voor hulp aan onderduikers (LO) in de regio Haarlem/Velsen. Hij voert de administratie en naarmate de oorlog verstrikt komen er meer onderduikers bij, zeker als in september 1944 de algehele spoorwegstaking uitbreekt. De administratie houdt Van Rijswijk, alias Zwart, bij op gecodeerde lijsten en uiteraard loopt hij daarmee niet op zak. Berichten voor de onderduikers en leden van verzetsgroepen verzendt hij per koerier, met schuilnamen en gecodeerd: 'Kom van Piet, met tante gaat het beter. Zwart'.

Aangezien de verzetsmensen uit hun eigen kerk, werk-, familie- of vriendenkring betrouwbare medestanders zoeken, ontstaat een illegaal netwerk met vertakkingen in allerlei organisaties, instanties, bedrijven, onderwijs, enzovoorts. Door al die betrouwbare contacten beschikt de groep rond Van Rijswijk over een groot aantal onderduikadressen. Die zijn bijvoorbeeld te vinden in de Ruïne van Brederode, het Provinciaal Ziekenhuis, de begraafplaatsen Westerveld en De Biezen, bij particulieren en op boerderijen.

Niet alleen geld, maar ook distributiebonnen zijn hard nodig en bovendien moeten de onderduikers van tijd tot tijd stiekem vervoerd worden. Het V-leger van Cas Spoor helpt daarbij en de leden van zijn groep weten door gewapende overvallen aan de benodigde goederen en bonnen te komen. Mensen die een onderduiker huisvesten krijgen in sommige gevallen ook steun in geld en/of bonnen, want lang niet alle gastheren en -vrouwen zijn in staat om zonder die steun iemand te herbergen.

Geld krijgen Van Rijswijk en de zijnen onder andere van het Nationaal Steunfonds (NSF). Bankier Walraven van Hall is daar de 'grote onbekende' man achter. Hij bedenkt het plan om waardepapieren van De Nederlandsche Bank te vervalsen, die om te ruilen in de kluis van DNB en de aldus gekregen echte waardepapieren te verzilveren. Walraven van Hall wordt daarbij ook geholpen door zijn broer Gijs, de latere burgemeester van Amsterdam. Uiteindelijk loopt Walraven tegen de lamp en overleeft hij de oorlog niet. Ook topambtenaar W. Huygens van het ministerie van Financiën, de latere burgemeester van Bergen (NH), zorgt ervoor dat er geld beschikbaar komt voor de illegaliteit.

Van Rijswijk heeft ruim 160 onderduikers op zijn lijst staan. Hij verdeelt het geld onder de tussenpersonen, die op hun beurt zorgen voor afdracht aan de onderduikers. Ook daar wordt een gecodeerde administratie van bijgehouden. Van Rijswijk heeft een aantal 'donateurs', onder wie particulieren maar ook bunkerbouwer Dienaar, een geloofsgenoot van hem die al heel vroeg in de oorlog veel geld doorsluisst naar de illegaliteit.

Met Dirk van Rijswijk loopt het slecht af. Samen met enkele anderen uit zijn groep wordt hij gearresteerd. Op 8 maart 1945 sterft Van Rijswijk voor het vuurpeloton bij de spoordijk in Amsterdam, als represaille voor de aanslag op Rauter bij de Woeste Hoeve tussen Apeldoorn en Arnhem. Dirk van Rijswijk is begraven op de Eerebegraafplaats in Overveen.

Johannes Pieter Coté

Jan Coté woont met zijn vrouw en dochter aan de Terrasweg in Santpoort-Dorp. Hij werkt bij het PEN en is een medewerker in de illegaliteit van de groep-Van Rijswijk. Maandelijks komen leden van de groep bijeen op wisselende adressen om nieuwe gevallen van steunaanvragen te bespreken en om andere illegale zaakjes door te nemen.

Eén van die adressen is bijvoorbeeld Garage Trovato van Eite Homan aan de Slaperdijkweg, waar anno 2005 het tunneltje onder de A208 is. Homan is in juli 1940 nog betrokken bij de arrestatie van twee Engelse vliegeniers, die met hun Wellington neerstortten op de Oudeweg in Haarlem. Ze komen uiteindelijk bij zijn garage terecht, maar in plaats van ze verder te helpen waarschuwt Homan de politie Velsen en daarmee verzeilt hij later in de Velsers Affaire. Hij herzielt zijn houding echter snel en zijn garage dient onder andere als distributiecentrum van wapens voor de illegaliteit.

Maar het komt ook andersom voor: iemand die eerst 'goed' is maar later met de vijand heult. Zo'n figuur is de hervormde dominee Willem Oldeman, prediker in de Dorpskerk in Santpoort en een van de vele relaties van het echtpaar Hop. Het valt winkelier Hop op, dat de dominee meer bonkaartenpunten inwisselt dan hij voor zijn gezin nodig heeft. In oktober 1944 blijkt dat Oldeman kind aan huis is bij de SD in Amsterdam. Dat moet een klap zijn geweest voor de gereformeerde Van Rijswijk en Coté en hun geloofsgenoten die in het verzetswerk bezig zijn. Vanaf dat moment wordt de dominee niet meer vertrouwd.

Op de avond van 1 maart 1945 vergadert Van Rijswijk met een aantal leden van zijn groep ten huize van Coté. De mannen zijn bij elkaar om geld en bonnen voor de onderduikers te verdelen. De bijeenkomst is nog maar net begonnen of de beruchte Velsense politiemannen Abraham Kipp en Ko Langendijk vallen de woning binnen. Het valse duo ziet een aantal fietsen voor de woning staan en vinden dat verdacht.

Van Rijswijk, Coté, Jur Visser, Piet Broersen en Gerrit van den Brink (de schoonvader van verzetsman Jan Bonekamp) worden gearresteerd. Mevrouw Coté is 'koningsschutter' op pistool. Zij weet dat in de piano een klein pistool ligt. Ze zit er vlakbij, maar ziet geen kans het wapen te pakken.

Terwijl Langendijk de mannen en mevrouw Coté bewaakt, gaat Kipp naar de overkant, waar Van Rijswijk woont. Daar treft hij de 18-jarige

jodin Liesje Brilleman aan, die hij arresteert. Vervolgens gaan de mannen en het meisje naar het politiebureau in de Hoofdstraat. Van Rijswijk ziet onderweg Nico Hop lopen. 'Ooms, waarschuw Ooms' sist Van Rijswijk tegen Hop. Ooms is de schuilnaam van Cas Spoor, de leider van het V-leger. Die wordt gewaarschuwd, maar krijgt niet de kans om de groep te ontzetten. De mannen en het meisje gaan direct op transport naar het hoofdbureau van politie in IJmuiden. Daar wordt Van Rijswijk in de gymzaal zwaar mishandeld, waarbij hij gebogen over 'het paard' hangt. Hij verraadt echter niemand.

Het dagrapport van de politie vermeldt dat de mannen op 2 maart om 07.00 uur zijn overgebracht naar de SD in de Euterpestraat in Amsterdam. Liesje Brilleman wordt die dag naar de SD aan de Apollolaan in Amsterdam gebracht en kort daarna naar de vrouwengevangenis aan de Amstelveenseweg. Dagelijks wordt zij verhoord, maar zij laat niets los over het illegale werk van Dirk van Rijswijk. Op 10 maart wordt zij vrijgelaten, met de opdracht zich nog eerst bij de SD af te melden. Dat doet zij niet, maar duikt opnieuw onder. In haar dagboek beschrijft ze de gebeurtenissen sinds haar arrestatie.

De administratie van Van Rijswijk wordt bij de huiszoeking niet gevonden en onmiddellijk door het verzet overgebracht naar de winkel van Willy Holt in de Anegang in Haarlem. Daar is ook een wapenopslagplaats van de Knokploeg van de Haarlemse politie. Daags na de arrestatie bij Coté, volgt een inval bij Holt, waarbij niets gevonden wordt. In de meidagen van 1945 worden met een voormalige illegale zender die bij Holt stond onderhandelingen gevoerd met de Duitsers in de Festung IJmuiden, die zich niet willen overgeven.

Coté wordt op 6 april in Limmen gefusilleerd. Hij is begraven op de Eerebegraafplaats in Overveen. Jur Visser zit bij de bevrijding nog in de dodencel en ook Van den Brink en Broersen overleven de oorlog.

Wilhelmus Theodorus Anthonius Dinkgreve

Onder de arrestanten in de kring van Hop is ook Wim Dinkgreve. Hij woont met zijn vrouw, vier dochters en een zoon in Santpoort en werkt bij de Distributiedienst Haarlem. Dinkgreve verbergt in zijn schuur, in een ondergrondse ruimte, joden. Hij regelt voor de illegaliteit bonnen, onder andere voor de groep van Hennie Meijer van het BC-Nieuws. Door tussenkomst van het echtpaar Hop kunnen bij het winkeliersechtpaar Stutvoet in de Hoofdstraat het oude joodse echtpaar Fresco en Eliazer Duizend worden ondergebracht. Wegens familie-omstandigheden vraagt Stutvoet aan Dinkgreve een tijdelijk onderduikadres. Dat weet Dinkgreve wel: een sigarenwinkelier in IJmuiden-Oost, in de buurt van het toenmalige REX-theater, nu de Stadsschouwburg. Stutvoet vraagt nog aan Dinkgreve of die man te vertrouwen is. Dinkgreve denkt van wel.

Op 16 juni 1943 haalt Bertus Maarschalk met een melkauto het echtpaar Fresco in alle vroegte op de afgesproken plek bij de overweg in Halfweg op, vlakbij de suikerfabriek. De man en de vrouw hebben ieder een tas, en dalt valt natuurlijk wel op. Via de polder rijdt Maarschalk naar IJmuiden, waar hij het echtpaar ter hoogte van het politiebureau, aan de zijde van het toenmalige Velserbeek, afzet. Er staat al een man op hen te wachten, die het afgesproken wachtwoord kent. Later blijkt dit de foute politieman Jager te zijn. Tegen zeven uur rijdt Maarschalk naar Santpoort terug. Rond negen uur volgt de arrestatie van Henk Stutvoet en twee van zijn joodse onderduikers, Cor Maarschalk, de eigenaar van de melkauto Jan Schoorl en Dinkgreve. Of er bij Dinkgreve huiszoeking is geweest, is niet bekend. Later meldt Bertus Maarschalk zich bij de politie, waarna zijn neef Cor en Jan Schoorl worden vrijgelaten. Op zeker moment weet Dinkgreve uit het politiebureau te ontsnappen. Hij wordt echter ingehaald en bij het Stationsplein in de kraag gevat.

Na de oorlog wordt ook deze zaak behandeld door het Bijzonder Gerechtshof te Amsterdam. De dan 44-jarige sigarenwinkelierster uit IJmuiden staat terecht. Zij verklaart, dat tijdens de oorlog Dinkgreve in haar zaak kwam om te vragen of hij een joods echtpaar bij haar kon onderbrengen. Dinkgreve was door politieman Haak naar haar toegestuurd. Tijdens de zitting blijkt dat in dezelfde straat nóg een sigarenzaak was en dat Wim Dinkgreve bij de verkeerde winkel was binnengestapt. Op dat moment zaten juist twee Duitsers in de achterkamer en

die hoorden alles wat Dinkgreve met de winkelierster besprak. Zij kon op dat moment onmogelijk haar onverwachte klant waarschuwen, maar in plaats daarvan licht zij nog diezelfde avond de foute burgemeester Tjeerd van der Weide in. Die seint op zijn beurt de foute politiemann en later omgelegde politie-inspecteur Ritman in, die de al even foute agent Jager opdracht geeft zich als echtgenoot van de winkelierster voor te doen. Jager moet op het afgesproken tijdstip op de afgesproken plek staan om op die manier de onderduikers en hun helpers te kunnen arresteren. Na zijn arrestatie wordt Dinkgreve in de beruchte kamer 21 van het hoofdbureau van politie aan het Tiberiusplein mishandeld. Op die kamer houden Kipp en zijn trawanten kantoor. Bij zijn verhoor zegt Van der Weide van die mishandeling niet te weten. Wim Dinkgreve overlijdt in het concentratiekamp Buchenwald.

Op 4 juli 1945 vindt op initiatief van een aantal leden van het voormalig verzet de eerste Herdenking der Gevallen in Velsen plaats. De organisatoren kunnen dan nog niet vermoeden dat hun initiatief zestig jaar later nog steeds op Begraafplaats en Crematorium Westerveld gevolgd wordt. Hier verlaat de eerste herdenkingsstoet de Dudokzaal (de nieuwe aula van het crematorium). De bodes van het raadhuis, Jan van Kempen (r) en Ouk Jansen dragen de krans van de gemeente Velsen. Daarachter de krans van het verzet. Op het ene lint staat: *'Raad van Illegaliteit in Velsen'* op het andere lint: *'..... Gevallen ondergrondse medestrijders'*. Links van de stoet staan oud-leden van de illegaliteit; hun helmen en wapens zijn nog net zichtbaar. Uiterst links staat Jacob de Haas. De Raad van Illegaliteit fungeerde als tijdelijke gemeenteraad. (Foto: Els Bulten-van Kempen)

Pieter Joseph Hubert Gulikers

Kantoorbediende Piet Gulikers woont met zijn gezin aan de Wulverderlaan 14 te Santpoort-Dorp. Hij werkt bij de Twentsche Bank aan de Haarlemse Zijlweg en gaat lopend naar zijn werk. Dat wordt op zeker moment te ver, want hij kan vanwege zijn lichamelijke conditie, die steeds verder achteruit gaat, niet meer zo goed lopen. Dan vindt hij werk bij J.A. van der Heijden, die in de Hoofdstraat in Santpoort kantoor aan huis heeft. Van der Heijden werkt voor de Wehrmacht, maar vervalst ook Ausweisse. Hij heeft zes man personeel op kantoor. Piet Gulikers is illegaal werker en heeft zo nu en dan bij hem thuis gesprekken met verzetsman Cas Spoor. Op die momenten gaan de schuifdeuren in huize Gulikers dicht, zodat de rest van het gezin niet kan horen wat de twee bespreken. Twee dochters van Gulikers brengen voor hun vader briefjes rond. Spoor heeft ook contact met Dirk van Rijswijk, die schuin tegenover Gulikers woont.

Op een dag in de winter van 1944 worden vijf personeelsleden van Van der Heijden opgepakt; één is er niet thuis. Piet Gulikers is op dat moment in zijn tuin houtjes aan het hakken voor het noodkachtje. Zijn dochttertje van twee jaar speelt bij hem met de houtjes. Plotseling komen er mannen achterom de tuin in, die Gulikers meenemen. Hij krijgt geen gelegenheid een jas te pakken. Er wordt geen huiszoeking gedaan, want dan hadden de mannen illegale briefjes en oranje armbanden (voor bij de bevrijding) gevonden.

Gulikers wordt overgebracht naar de gevangenis aan de Weteringschans in Amsterdam. Een aantal malen lopen zijn dochters daar heen, maar krijgen hem nooit te zien. Op 8 maart 1945 wordt Gulikers als represaille voor de aanslag op Rauter gefusilleerd bij Rozenoord in Amsterdam, samen met zijn plaatsgenoten Dirk van Rijswijk, Jan Stokmans, J. Smits, zijn werkgever Jan van der Heijden en Jan van Leeuwen uit IJmuiden. Gulikers is begraven op de Eerebegraafplaats in Overveen.

Willem Cornelis Wardenaar sr.

Willem Cornelis Wardenaar jr.

In Velsen-Noord woont grondwerker Wim Wardenaar met zijn gezin. Met zijn twee zoons Wim junior en Henk houdt hij zich sinds de tweede helft van 1940 bezig met het uitgeven van het illegale krantje De Vrije Pers. Hij pakt dat werk stevig aan en heeft contact met eerste smelter Oudman van de Hoogovens. In november 1940 krijgt Wardenaar sr. contact met Hennie Meijer van het BC-Nieuws uit Santpoort en wordt er zoetjes aan een netwerk uitgebouwd door de hele IJmond. Tal van illegaal werkers zijn voor Wardenaar in de weer met het verspreiden van de krantjes en het vergaren van nieuws. Dat nieuws komt eerst via de nieuwsuitzendingen van de BBC en later ook via Radio Oranje. Wardenaar regelt ook een groot aantal oranje armbanden met daarop het Nederlandse wapen, dat hij via het leger heeft gekregen. Bij de bevrijding kunnen die armbanden van pas komen, maar dat zou nog lang duren.

Namens de groep-Hennie Meijer is Wardenaar commandant van de groep IJmuiden en Velsen. De Vrije Pers gaat in augustus 1941 op in het BC-Nieuws en ook het illegale blad Berichtendienst 1940, samengesteld door journalist P. Visser in Amsterdam, gaat in het Santpoortse blad op. BC-Nieuws is een van de eerste organisaties dat een fonds voor hulp aan nabestaanden van omgekomen verzetsstrijders opricht. Intussen wordt BC-Nieuws ook vermenigvuldigd in de kelders en op de zolders van het Vredespaleis in 's-Gravenhage. Cock van Paaschen, die ook in Santpoort opereert, is daar de grote man. Later voert hij dikwijls overleg met Tobs Biallosterski. Omdat Meijer wat al te loslippig wordt, zoeken de illegaal werkers naar een ander hoofdkwartier. Dat wordt het Vredespaleis. Rond 1943 wordt BC-Nieuws omgedoopt in Je Maintiendrai en draaien de persen in Utrecht, Haarlem en Zwolle. Juffrouw Gemmeke, die later geheim agent wordt, heeft de leiding over de verspreiding van de krant. Tengevolge van arrestaties elders in het land wordt ook een aantal mensen rond Je Maintiendrai opgepakt. Door fusies van illegale krantjes komen in februari 1941 'bijkantoren' van het illegale blad Het Parool in Driehuis, Amsterdam en Den Haag. Graficus Hans Polderman uit Driehuis is daar nauw bij betrokken. Via Het Parool ontstaan contacten met onder anderen Koos Vorrink, voorzitter van de SDAP. Mede daardoor 'leunt' Velsen tegen het England-spiel aan.

Henk Wardenaar is behulpzaam bij het verzorgen en onderbrengen van onderduikers, het verschaffen van valse papieren en het regelen van levensmiddelen. Voor dat laatste heeft Henk contact met verzetsgroepen in het noorden van het land. Henk was bij de Marechaussee en is betrokken bij een overval op het raadhuis in Mijdrecht. Hij weet dat een van de verzetsmannen uit Santpoort, Henk van Dijk, die oorspronkelijk uit Velsen-Noord komt, een nieuw persoonsbewijs moet hebben, om een onderduiker aan een andere identiteit te helpen. Dat lukt inderdaad. Wim Wardenaar junior fungeert als contactpersoon tussen zijn broer Henk en illegaal werker Henk van Dijk van de groep-Van Rijswijk. Op 24 december 1942 moet het gezin Wardenaar binnen 48 uur evacueren en vertrekt naar Sappemeer. Wim junior blijft in Velsen-Noord achter en blijft clandestien bij een kolenhandelaar in zijn woonplaats werken. Vanwege razzia's wordt het voor hem te gevaarlijk en verhuist hij alsnog naar zijn ouders in het Groningse. Bij een 'ongeorganiseerde' actie op 23 maart 1945 in de buurt van Winsum wordt hij gearresteerd en op 8 april in Norg gefusilleerd.

Wim Wardenaar sr. staat al geruime tijd in de belangstelling van de Duitsers. Bij een huiszoeking van de SD van Delfzijl, op 14 juli 1944, worden bij hem stapels van de illegale krant Trouw en een radiotoestel gevonden. Na mishandeling door vier landwachters wordt Wardenaar sr. naar een concentratiekamp in Duitsland getransporteerd, waarna niets meer van hem wordt vernomen. Hij sterft op 23 april 1945 in het concentratiekamp Sachsenhausen (Oranienburg), of het kamp Buchenwald.

Taeke Wiepke van Popta

Van Popta is sinds 1912 hoofd van de Groen van Prinstererschool voor L.O. en U.L.O. aan het Koningsplein in Oud-IJmuiden. Buiten school is hij actief in het jeugdwerk, het kerkenwerk en hij is oprichter van een christelijke Zeemansbond. Zijn zoon, Taeke junior, woont in de Vareniusstraat, naast het echtpaar Jaap en Nel van Beelen-Homburg. Alledrie hebben nog les gehad van Van Popta senior, net als Ab en Piet Homburg. Door zijn manier van lesgeven is Van Popta sr. de grondlegger van hun latere verzetswerk.

Als de oorlog losbarst, is van Popta sr. al met pensioen, maar is hij wel binnen de onderwijswereld actief. Hij doet veel voor de 'Vereeniging van Christelijke onderwijzers en onderwijzeressen in Nederland en de overzeesche gewesten', ook wel de prot. chr. onderwijzersvereniging (PCOV) genoemd. Van Popta keert zich tegen de 'benoemingsverordening' en laat niet na zijn standpunt in allerlei brieven aan schoolbesturen uit te dragen.

Zijn eerste arrestatie is in de nacht van maandag 17 op dinsdag 18 januari 1944 in zijn woning aan de Molenstraat 21 in Santpoort-Dorp. Hij woont daar met zijn vrouw. In een brief beschrijft hij kort daarna hoe dat in zijn werk ging. Rond een uur of twaalf die nacht wordt er aangebeld. Voor en achter het huis staat politie. Er volgt huiszoeking, maar de politie vindt niets. Later zou blijken dat er toch belastende brieven met betrekking tot scholen zijn gevonden. Van Popta moet in een overvalwagen plaatsnemen, waar dan ook zijn plaatsgenoot Geert Visser zit, die elders in het dorp is opgepakt. Vrijdagavond daaropvolgend wordt Van Popta weer vrijgelaten, terwijl een dag eerder Visser al is heengezonden. De beide heren zijn gearresteerd vanwege de afgifte van valse Ausweise voor het Sperrgebiet, maar hebben daar niets mee te maken. Van Popta schrijft ook hoe hij de dagen in de cel met zingen en bidden doorbrengt.

Een paar maanden later staan de Duitsers opnieuw op de stoep van Van Popta. Het dagrapport van de politie Velsen vermeldt op 5 mei 1944, in de mutatie van 11.30 uur, dat op last van de Kapitein Korpschef aan het hoofdbureau is aangehouden Taeke van Popta, geboren te IJlst op 7 januari 1882, wonende Molenstraat 21 te Santpoort. Hij wordt in cel J geplaatst. Op dinsdag 9 mei gaat Van Popta onder geleide van politie-man Jager op transport naar de SD in Amsterdam.

De vijand heeft elders geschriften gevonden die niet door de beugel kunnen, want Van Popta wordt geconfronteerd met de vermoedelijke schrijver daarvan, Dirk Bothof. Die is directeur van de PCOV. Het gaat om anti-Duitse adviezen voor chr. schoolbesturen en verenigingen. Van Popta neemt de schuld op zich, waarna Bothof wordt vrijgelaten. Zou een onderzoek in de richting van Bothof gaan, dan bestond er grote kans dat het hele verzet van de prot. chr. scholen werd opgerold, met meer arrestaties tot gevolg. Het verhaal van Van Popta klinkt geloofwaardig, omdat bij zijn eerste arrestatie immers dergelijke door hem geschreven brieven zijn gevonden.

Op 19 mei wordt Van Popta vanuit Amsterdam overgebracht naar het concentratiekamp Vught. Na Dolle Dinsdag wordt het kamp ontruimd en gaan de gevangenen op transport naar Duitsland, met onbekende bestemming. Maandenlang leeft de familie in spanning, tot er op 7 november 1944 een brief komt van Pierre Hartendorf uit Haarlem, die met Van Popta in het concentratiekamp Sachsenhausen (Oranienburg) zat. Hartendorf is op 2 november plotseling uit het kamp ontslagen en na een barre tocht in Haarlem teruggekeerd. Hij schrijft dat Van Popta het geestelijk en lichamelijk goed maakte, maar later bezoekt hij de familie en vertelt dan het ware verhaal van het kampleven.

Van Popta overlijdt op 21 januari 1945 in het kamp ten gevolge van dysenterie.

Aart Albert Homburg

De in IJmuiden opgegroeide Ab Homburg en Wim de Waard, en Cor Sporre, die sinds 1935 in Velsen-Noord woont, willen in 1941 naar Engeland. Ab is een zoon van kruidenier Homburg uit de Visseringstraat 6. Cor en Ab kennen elkaar sinds hun militaire diensttijd in de Ripperdakazerne in Haarlem.

In de nacht van zaterdag 22 op zondag 23 maart 1941 vertrekken de drie vanuit de Buitenhaven in IJmuiden. Ze roeien de vlet langs het Forteiland, waar de Duitsers zitten. Buiten de pieren hangt Sporre de buitenboordmotor aan het bootje en dan gaat het bijna mis. Net buitengaats schijnt het zoeklicht van een Duitse boot op het bootje van het drietal, dat zich onmiddellijk op de bodem laat vallen. Het loopt goed af, de Duitsers verleggen hun koers. De hele zondag varen de drie in westelijke richting en dutten in. Ze worden wakker door het water dat in de boot staat. Met aktetassen hozen ze die leeg. In de middag van die zondag zien ze een torpedootjager en gaan ze met de Nederlandse vlag zwaaien. Ze worden aan boord genomen en gaan in Harwich aan wal. De Inlichtingendienst ondervraagt het drietal en na een paar weken worden Homburg en Sporre opgeleid om als geheim agent naar Nederland te gaan. Wim de Waard wordt ingedeeld bij de Irenebrigade.

Medio augustus 1941 worden drie pogingen gedaan om Homburg en Sporre op de Nederlandse kust af te zetten. Dat lukt niet en uiteindelijk worden de twee begin september per parachute boven Noord-Brabant gedropt. Wegens tijdgebrek krijgen ze geen marconistenopleiding en hebben ze geen zender bij zich. De opdracht van de twee is om een ondergrondse organisatie op poten te zetten.

Homburg krijgt hevige kiespijn en gaat naar een vriend van hem, die tandtechniker is. Bij de derde behandeling wordt Homburg door de SD opgepakt; zijn 'vriend' heeft hem verlinkt. Homburg wordt opgesloten in het Oranjehotel in Scheveningen, maar zie kans te ontsnappen. Eerst duikt hij onder bij vrienden in 's-Gravenhage en later gaat hij vermomd naar IJmuiden, waar hij met twee andere agenten bij zijn zuster Nel van Beelen-Homburg logeert.

Intussen speelt het Englandspiel, waarvan ook collega's van Homburg de dupe worden. Cor Sporre vertrekt in november 1941 vanuit Petten met een open bootje naar Engeland, maar komt daar nooit aan.

Kennelijk is Sporre op zee gebleven. Ab Homburg ziet kans om in de nacht van 15 op 16 februari 1942 met het schip de Beatrice van schipper Grootveld vanuit de haven van IJmuiden weg te komen naar Engeland.

Intussen is Piet Homburg, een broer van Ab, door de Duitsers gearresteerd, kennelijk door een persoonsverwisseling. In het kader van het Englandspiel heeft de vijand grote belangstelling voor Ab Homburg. Na zijn vrijlating duikt Piet onmiddellijk onder.

Terug in Londen vraagt Ab Homburg overplaatsing aan naar de Royal Air Force. Hij gaat vliegen onder de naam Harvey ('Hompy') op de Spitfire RR-249 van het Nederlandse 322e Squadron. Hij geeft luchtsteun aan de Canadese grondtroepen in Oost-Nederland. Op 1 april 1945, eerste paasdag, zijn twee Spitfires van de RAF onderweg naar Almelo. Het ene toestel wordt gevlogen door A. Cavet en Homburg vliegt de andere machine. Boven Bornerbroek raken ze in problemen en verliezen de controle over hun toestel. De twee Spitfires storten neer, kennelijk geraakt door Duits afweergeschut. De beide vliegers komen om. Rond het middaguur stort het vliegtuig van Homburg bij Borne in de buurt van 'De Valkerei' neer. Homburg wordt begraven in Delden. Na de bevrijding wordt het stoffelijk overschot van Ab Homburg overgebracht naar Begraafplaats Westerveld, waar hij wordt herbegraven. Later wordt zijn lichaam ter aarde besteld in een van de oorlogsgraven op Duinhof.

Cornelis Pieter Johannes Maria van der Does

Als de Tweede Wereldoorlog uitbreekt woont Cock van der Does bij zijn ouders aan de Kompasstraat 2 in IJmuiden. Hij wordt een Engelandvaarder, die in zijn zakagenda een dagboekje bijhoudt over zijn tocht vanuit Nederland. Die agenda is na de oorlog bij zijn familie terechtgekomen. Uit zijn aantekeningen blijkt dat Van der Does met een zekere Joop, via België, Frankrijk, Spanje, Curaçao, Cuba en Amerika uiteindelijk Engeland bereikt.

Op 24 oktober 1941 vertrekken Cock van der Does en Joop om 06.50 uur van het station Velsen met de trein naar Eindhoven, waar zij om 09.00 uur arriveren. Met de bus reizen Cock en Joop naar Budel waar een pastoor hen opvangt en doorstuurt naar een klooster op de grens met België. Ze krijgen er brood en boter, waarna Van der Does en Joop behoedzaam de grens passeren. Het is een spannend moment: achter hen Duitsers en voor hen een douaneman uit België. Laat in de avond bereiken ze Hasselt. Daar heeft meneer pastoor geen trek in de uitgeputte Nederlanders, zodat ze in een café moeten overnachten.

De volgende morgen, 25 oktober, gaan de mannen om zeven uur op pad. Twee uur later nemen ze trein naar Brussel, waar ze overstappen op de trein naar Dinant. In die trein zitten veel Duitsers, maar om vier uur 's middags arriveren Van der Does en Joop zonder problemen in Dinant. Ze weten een lift op een vrachtwagen te krijgen waarmee ze naar Agimont rijden. Daarna moeten ze kruipend en sluipend het grensgebied zien door te komen. Op den duur belandt het gezelschap vlakbij de grens in een café. Ze raken aan de praat met twee jonge meisjes, die hen over de Franse grens willen loodsen. De meisjes hebben de gewoonte als ze per fiets de grens passeren hun identiteitskaart omhoog te steken en naar de grenswachten te zwaaien. Dit keer rijden twee Hollandse mannen op de fietsen, met ieder een meisje achterop. Allen zwaaien met kaarten en kunnen zo ongehinderd de grens passeren. In het Franse dorpje Givet ontmoeten Cock en Joop een ontvluchte Franse krijgsgevangene, die niet langer onder het Duitse gespuis wil zijn en ze spreken af gezamenlijk verder te reizen.

Rond het middaguur van 26 oktober komen Cock, Joop en de Fransman in Charleville, waar ze erg vermoeid in de wachtkamer van het station uren op de trein moeten wachten. In die tijd zijn er twee controles

door de Duitsers, maar het drietal weet onopgemerkt te blijven door bij de eerste controle ongemerkt naar buiten te glippen en bij de tweede controle onder de banken weg te duiken. Om vier uur stappen ze zonder problemen in de trein naar Nancy, waar ze de volgende morgen aankomen. Meteen gaan ze naar een afgeproken café, waar ze enorm schrikken. Het zit er vol Duitsers! Het blijkt toch het juiste adres te zijn en ze kunnen eindelijk gaan slapen. De volgende dag lopen ze eerst wat in de stad rond en later maken ze kennis met de man, die ze over de be-ruchte demarcatielijn naar het 'Vrije Frankrijk' zou helpen. Op een verzamelplaats ontmoeten Cock, Joop en de Fransman en hun gids nog meer lotgenoten. Na een barre tocht door water, modder, slijk en struiken komt de hele ploeg op 30 oktober in het vrije gebied aan.

Zo vrij is het daar niet. Cock en Joop worden op 1 november al gevangen genomen en belanden in een gevangenis in Lyon. De volgende dag mogen ze naar de consul. Ze krijgen van hem het advies door te reizen naar het zogenaamde Hollandse Huis in Toulouse.

Cock en Joop werken nog enige tijd als houthakkers in de Pyreneeën. Het is zwaar werk en in feite een Frans werkkamp. Joop houdt het er niet uit en besluit naar Nederland terug te keren. Hij wordt onderweg gepakt en komt in een gevangenis in Parijs. Verder is van hem niets bekend geworden.

Op 20 juli 1942 komt Cock van der Does in Spanje aan. Vijf dagen later vertrekt hij met het schip Cabo de Hornos naar Curaçao, waar hij op 25 augustus arriveert. Daar ontmoet hij twee plaatsgenoten: de IJmuidenaren Ben Braber, kanonnier 1 klasse, en Antoon Tol, telegrafist bij de Marine.

Op 6 september gaat Van der Does met de oude walvisvaarder Saluta via Cuba naar New York. Hij vertrekt op 9 december 1942 naar Engeland. Het vliegtuig van boordschutter Cock van der Does wordt op 30 juli 1943 door vijandelijk vuur geraakt. Het is zijn eerste vlucht. Het toestel stort in zee op 53 graden, 50 minuten NB en 4 graden en 55 minuten OL.

Het is aan de inspanningen van de heer H. Mooij uit IJmuiden te danken dat deze Engelandvaarder toch nog, in 1995, met een straatnaam wordt geëerd.

Jan de Pagter

In 1937 verhuist Jan de Pagter vanuit Zeeland met zijn vrouw en vijf dochters naar IJmuiden. Hij wordt controleur bij de Visserijcentrale en woont aan de Middenhavenstraat 2, tegenover de grote vuurtoren. De Pagter spreekt vloeiend Duits en dat zal hem nog van pas komen.

Op 10 mei 1940 rijdt er in de vroege morgen een grote legerwagen voor bij het gezin De Pagter. Vrouw en kinderen moeten meteen het huis verlaten en worden naar het Zeemanshuis in de punt van de Trawlerkade met de Middenhavenstraat gebracht. De oorlog is uitgebroken en het havengebied moet ontruimd worden met het oog op eventuele bombardementen. De Pagter blijft achter in zijn woning en zijn gezin evacueert naar Santpoort, waar het een paar dagen aan de Hagelingerweg woont. Dan haalt De Pagter zijn vrouw en dochters op en keren ze terug in hun woning aan de Middenhavenstraat.

Jan de Pagter heeft vanwege zijn werk toegangspasjes voor het havengebied. Hij kan gaan en staan waar hij wil en kan daarom ook vistreinen saboteren, die met vis naar Duitsland rijden. Hij gooit een bepaald poeder tussen de wielen om het treinverkeer te stagneren. Vanwege zijn functie in de haven verdenken de Duitsers hem niet. De Pagter is ook verantwoordelijk voor het afgeven van vergunningen om de zee op te mogen en ook is hij het, die de werkvergunningen verstrekt. Als De Pagter het scheepsvolk vertrouwt, stuurt hij joden met de vissers mee. Soms moeten zijn kinderen een zogenaamde oom van hen (een ondergedoken jood) naar een boot in de Vissershaven brengen.

Nog in 1940 verhuist het gezin De Pagter naar de Kanaaldijk en in februari 1942 naar de Eksterlaan 6. Daar wordt Jan de Pagter op 2 augustus 1943 opgepakt; verraden door een NSB'er uit Amsterdam. Het vrijstaande huis van De Pagter is rondom door Duitsers in uniform afgezet. Nadat hij gearresteerd is, volgt huiszoeking, maar er is geen belastend materiaal in huis. De arrestant wordt meteen naar het Oranjestad hotel in Scheveningen gebracht. Hij is zogenaamd staatsgevaarlijk en krijgt daarom in de gevangenis beperkingen opgelegd. Vervolgens wordt Jan de Pagter overgeplaatst naar Vught en daarna naar kamp Natzweiler. Dat hoort zijn vrouw van vrijgelaten medegevangenen, die in de cel naast hem zaten en via een spleet in de muur met hem konden praten. De Pagter mag geen brieven naar huis schrijven. Wel krijgt zijn vrouw soms brieven van cel- of kampgenoten die over hem en de situatie in cel of kamp schrijven.

Jan de Pagter mag volgens de briefschrijvers één keer in de twee weken in bad en zich één keer per week scheren en heeft wat boeken in zijn cel. Of dat allemaal zo is, is niet bekend, want er is censuur en daarom zijn de brieven gekleurd.

Na de arrestatie van De Pagter moet zijn vrouw eigenlijk evacueren, maar zij weigert. Intussen heeft een van haar dochters verkering gekregen met illegaal werker Wim Menger, die na de oorlog met hem trouwt. Wim en zijn broer Piet hebben contact met verzetsmensen als Peter van den Berg en Cas Spoor uit Santpoort, Cor van Nifterick uit Driehuis en de IJmuidenaren de gebroeders Post, uniformmaker Maréchal, de gebroeders Van Broekhuijsen, Dries Marcelis, Jur Visser en Truus Oversteegen, die met Piet Menger trouwt. Voor de oorlog zitten de jongste dochters van Jan de Pagter bij Taeke van Popta op school, waar ook latere verzetsmensen les van hadden. Het illegale werk in de woning van De Pagter gaat ook na zijn arrestatie door: in de keuken krijgen illegaal werkers wapeninstructie.

Na de bevrijding krijgt mevrouw De Pagter van iemand van de Vergadering van Gelovigen het bericht dat haar man is overleden. Jan de Pagter sterft op 5 juni 1944 in het concentratiekamp Natzweiler. Mevrouw De Pagter krijgt geld van de Stichting 1940-1945 en ook bij haar komt regelmatig juffrouw Van Popta van de stichting op bezoek, evenals Elisabeth Vijlbrief. Na een poos wordt zelfs het zilveren horloge van De Pagter teruggestuurd; zo stipt noteerden de Duitsers de boel.

Mevrouw De Pagter geeft de gemeente toestemming om een straat naar haar man te vernoemen en krijgt ook de eerste keus om in die straat te gaan wonen. Ze blijft echter liever in de Eksterlaan.

Jacobus Albertus van Leeuwen

Voor de oorlog komt het gezin Van Leeuwen in IJmuiden wonen, aan de Trompstraat 126. Op zeker moment moet het gezin naar Heiloo evacueren, maar moeder Van Leeuwen komt stiekem naar IJmuiden terug. Haar zoon Jan heeft een drogisterij aan de Oranjestraat in IJmuiden, maar als die in verband met het schootsveld voor de Duitsers moet worden gesloopt, betreft Jan van Leeuwen een noodwinkel aan de Stationsweg 161. Later krijgt hij een winkelhuis aan de Kennemerlaan. Jan van Leeuwen wordt volgens het dagrapport van de politie Velsen op 4 december 1942 op verzoek van de Feldgendarmerie ter zake belediging opgepakt en overgebracht naar de Feldgendarmerie in Haarlem. Hij komt met de schrik vrij. Op 21 december 1942 is hij opnieuw de si-gaar. Er komt een Duitser bij hem in de winkel, die een tandenborstel wil kopen. Van Leeuwen is door zijn voorraad heen, maar de Duitser gelooft hem niet en denkt dat hij niet aan Duitsers wil verkopen. Hij wordt gearresteerd en overgebracht naar de Marine Befehlshaber in Utrecht. Ook dan komt Van Leeuwen snel vrij, want met Kerst is hij thuis.

Jans ongetrouwde broer Ko is voor de oorlog machinist op de grote vaart. Ko van Leeuwen heeft een bestuursfunctie in het Nederlands Verbond van Vakverenigingen en bij de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. Hij werkt in de oorlog bij de Distributiedienst in het gebouw van Maatschappelijk Hulpbetoon aan de Troelstraweg. Daar wordt hij gearresteerd. In die tijd woont hij bij zijn broer Jan aan de Stationsweg. Uit het dagrapport van vrijdag 23 februari 1945 van de politie Velsen, mutatie 228, 16.15 uur:

'Wordt door den lt. Kipp en den wm. Langendijk ter beschikking van den Korpscommandant aan het HB gebracht: Van Leeuwen, Jacobus Albertus, geboren te Vlaardingen 4 januari 1908, ambtenaar distributiedienst en wonende alhier, Stationsweg 161. Geplaatst in cel K.'

Op weg naar het politiebureau komt Langendijk met Ko van Leeuwen naar de winkel van Jan van Leeuwen. Langendijk en Ko gaan naar boven, waar Ko zijn jas mag pakken. Ko trekt niet zijn jas, maar die van Jan aan. De familie heeft dat altijd vreemd gevonden. Jan kijkt na hun vertrek de jas van Ko na, maar vindt geen verdachte spullen. Ko moest contact leggen met kopstukken van de SDAP, onder anderen Koos Vorrink.

Op vrijdag 2 maart 1945 wordt Van Leeuwen 's morgens op transport gesteld naar de SD in Amsterdam. Zijn mede-verzetstrijders Van Rijswijk, Coté, Van den Brink, Broersen en Visser maken ook deel uit van dat transport. Op 8 maart worden Ko van Leeuwen en Dirk van Rijswijk, die naar de gevangenis aan de Weteringschans zijn gebracht, gefusilleerd bij Rozenoord aan de Amstel, bij Amsterdam. Dat is een represaillemaatregel voor de aanslag op Rauter bij Woeste Hoeve, tussen Apeldoorn en Arnhem. Een Kapucijner pater licht moeder Van Leeuwen erover in. De leverancier van Jan, illegaal werker Schäfer uit Amsterdam, weet al eerder van het overlijden van Ko, maar durft dat niet te vertellen.

Na de bevrijding is Jan van Leeuwen in de duinen van Overveen bij het opgraven van Ko aanwezig, om hem te indentificeren. Ko wordt op de Eerebegraafplaats in Overveen begraven.

Op 4 mei 1995 leggen veteranen Wilfred Pike (r) en George Jeffrey van the Royal Canadian Regiment een krans bij het Oorlogsmonument Stervende Man op begraafplaats Duinhof, waar jaarlijks op 4 mei om 11.00 uur de Gevallen worden herdacht. De kransen van de gemeente Velsen en de Koninklijke Marine (MSD uit Driehuis) zijn al gelegd. In mei 1945 reden Pike en Jeffrey met hun onderdeel de gemeente Velsen binnen. Op 15 februari 1963 werd het beeld van beeldhouwer Cor van Kralingen door oud-verzetsman en Velsens burgemeester mr. J.C. Bührmann onthuld. (Foto: Jantine Karkdijk)

Adrianus Jacobus Gjertsen

Adriaan Gjertsen woont medio 1943 met zijn vader, moeder, broer en drie zusters aan de Oosterduinweg 48 in IJmuiden. Eén broer is getrouwd en woont elders, een andere broer is inmiddels uit huis. Adriaan Gjertsen werkt als boekhouder-correspondent bij het vishandelskantoor Osendarp in IJmuiden, dat vooral handel drijft met Duitsland, België en Frankrijk. Rond 1936 neemt Gjertsen een bijbaan: hij wordt verslaggever voor een aantal kranten. Dat doet hij in de avonduren en in het weekeinde. Daardoor krijgt hij veel contacten in alle rangen en standen en heeft hij op den duur een groot netwerk. Zo heeft hij goede relaties met de politici Romme en Witteman.

Na de capitulatie van Nederland zet Adriaan Gjertsen zich in om mensen administratief te ondersteunen, die door de oorlog gedupeerd werden of worden en veel formulieren moeten invullen.

Later gaat hij in de illegaliteit aan de slag. In IJmuiden wonen veel families waarvan familieleden buitengaats zijn, werkzaam binnen de visserij, koopvaardij of marine. Veelal is hun adres in Engeland of een ander geallieerd land. Adriaan Gjertsen zet briefwisselingen op tussen de familieleden in het buitenland en hun familie in Velsen. Enerzijds gebeurt dat door middel van formulieren van het Rode Kruis, anderzijds door middel van briefverkeer via neutrale landen. De post via het Rode Kruis wordt gecensureerd en is noodgedwongen oppervlakkig. De brieven via Portugal, Zwitserland of Zweden kunnen meer informatie bevatten en in die landen heeft Gjertsen door zijn werk voor het Viskantoor veel relaties.

Daarnaast verleent Adriaan Gjertsen met anderen hulp aan politieke gevangenen die in een concentratiekamp zitten, zoals het kamp in Vught. Hij stuurt regelmatig pakjes naar het kamp en weet telkens aan levensmiddelen en kleding voor de gevangenen te komen. Eveneens is hij behulpzaam bij het regelen van onderduikadressen en ook voor de onderduikers komt hij aan voedsel, kleding en (valse) papieren. Spionage is hem niet vreemd. Gelet op zijn journalistieke achtergrond maakt hij foto's voor de Geallieerden en verzamelt hij belangrijke gegevens over het doen en laten van de Duitsers en hun bewapening en huisvesting.

Maar dan gaat het mis. Uit het dagrapport van de politie Velsen van 6 januari 1943 blijkt dat de foute inspecteur Ritman het bericht van de

SD Amsterdam moet doorgeven aan Adriaan Gjertsen, dat hij zich de volgende dag om 08.00 uur moet melden bij de SD aan de Euterpestraat in de hoofdstad (dergelijke ontbiedingen komen dan vaker voor in Nederland). Gjertsen gaat er heen en wordt ondervraagd over een aantal brieven, die onderschept zijn. De hele dag blijft hij in het hol van de leeuw, maar mag toch weer naar huis terug met de mededeling, dat hij zich beschikbaar moet houden.

Dat doet hij niet. Hij duikt de volgende dag onder bij vrienden in Eindhoven, waar hij zijn verzetswerk voortzet. In oostelijk Noord-Brabant is hij in de weer met de onderduik en pilotenhulp.

Waarschijnlijk door verraad, wordt Adriaan Gjertsen op 1 augustus 1943 door de politie in opdracht van de SD in Eindhoven gearresteerd, kennelijk na een tip van de SD in Amsterdam, waarbij de beruchte Friedrich Viebahn betrokken zou zijn. Op 12 augustus wordt Gjertsen overgebracht naar het concentratiekamp Vught. Daar zet hij zich in voor zijn medegevangenen, door na de dagelijkse verplichte arbeid voor afleiding te zorgen. Hij laat kampgenoten van alle rangen en standen over hun beroep vertellen.

Op Dinsdag, 5 september 1944, gaat hij met kampgenoten op transport naar het concentratiekamp Sachsenhausen (Oranienburg) nabij Berlijn. Vanaf oktober zit hij nog in enkele andere kampen, om in december wegens ziekte opgenomen te worden in de ziekenbarak van kamp Neuengamme. Daar sterft Adriaan Gjertsen op 23 december ten gevolge van dysenterie.

In januari 1945 krijgen zijn ouders de jobstijding van een politiemans uit Velsen te horen.

Roelof Gerard Strengholt

In aanwezigheid van de foute burgemeester Tjeerd van der Weide, plaatsvervangend hoofd van de Luchtbeschermingsdienst Velsen Wim Rosendahl en vijf SD'ers uit Amsterdam worden met hulp van een aantal politiemannen uit Velsen in de nacht van 21 op 22 januari 1943 tien communisten in Velsen opgepakt. De arrestanten worden onder leiding van brigadier Arend Kuntkes per auto naar Amsterdam gebracht. Van de tien mannen worden er drie gefusilleerd, drie komen in kampen om het leven, één wordt snel vrijgelaten en drie keren na de bevrijding terug. De politiemannen wordt in de na-oorlogse Velsers Affaire verweten bij de arrestaties hulp te hebben verleend aan Van der Weide en de zijnen en Kuntkes verwijt men dat hij tijdens het transport geen gelegenheid heeft gegeven te ontsnappen. De 'verdachten' voeren aan, familieleden die de deur openden, gewaarschuwd te hebben en dat er inderdaad een aantal communisten daardoor is ontsnapt. Kuntkes beweert niet geweten te hebben dat het om communisten ging. Betrokkenen en nabestaanden geven na de bevrijding ruchtbaarheid aan de arrestaties en de zaak komt regelmatig in de pers naar voren. Van der Weide wordt onder andere voor deze zaak terechtgesteld, terwijl de rol van de politie ter discussie blijft.

Het Vrije Volk van 19 april 1951 besteedt aandacht aan de arrestatie van de tien mannen. Onder de kop *'Volle licht schijne op "Velsers Affaire", Rechercheurs gaven velen over aan de Duitsers ... en na 1945 "zuiverden" ze elkáár ... Maar mr Kwint wil hen niet ontslaan'* lepelt de krant een aantal zaken uit de affaire op. Ook plaatst de redactie de brief van een van de overlevenden van de tien gearresteerden: *'Ondergetekende, H. Bijmholt, wonende Kastanjestraat 8 te IJmuiden-Oost, verklaart, dat hij op 21 Januari 1943, des nachts om half drie gearresteerd is door de rechercheurs Baart en Kuntkes. Door deze IJmuidense politiemannen is hij per celwagen naar de S.D.-kazerne in de Euterpestraat te Amsterdam vervoerd, des avonds naar het Huis van Bewaring aan de Weteringschans.*

Na enige weken, op 3 Maart 1943, werd hij overgebracht naar Vught en op 24 Mei 1944 naar Dachau. Toen ik in de celwagen, die mij naar de Euterpestraat te Amsterdam vervoerde, plaats nam, trof ik daar aan Piet Wey, J. Strengholt, S. Warmenhoven, J. Sieraad, W. Kuiper, R. Dallinga, K. Maarschalk de Weert en A. Visser; voorts een mij onbe-

kende, die later weer werd vrijgelaten. Allen werden diezelfde nacht door Kuntkes en Baart gearresteerd. Ook de rechercheurs K. Haak en Ter Lindert waren in de celwagen aanwezig ter bewaking. Piet Wey deed de rechercheurs, o.a. aan Ter Lindert en Haak, het voorstel om gezamenlijk onder te duiken, ten einde uit de handen der Duitsers te blijven. Dit voorstel werd echter afgewezen.

Piet Wey, die later gefusilleerd is, heeft mij verklaard, dat rechercheur Kuntkes bij aankomst in de Euterpestraat, het transport Nederlandse gevangenen aan de Duitse commandant meldde, met opgeheven arm, uitroepend: "Heil Hitler!" Van dit transport zijn Piet Wey, S.

Warmenhoven en J. Strengholt gefusilleerd. W. Kuiper; J. Sieraad en K. Maarschalk de Weert zijn in concentratiekampen overleden. Slechts ondergetekende, A. Visser en R. Dallinga, welke laatste ten gevolge der doorgestane ontberingen nog in een ziekenhuis verblijft, hebben deze arrestatie overleefd. IJmuiden-Oost, 15 Januari 1946.'

Het lijkt onwaarschijnlijk dat Kuntkes niet geweten heeft dat het om tien communisten gaat, want in het dagrapport van de politie Velsen wordt daar melding van gemaakt. Uit mutatie 51 van vrijdag 22 Januari 1943, 02.15 uur:

'Worden op last van de Sipo te Amsterdam, door I.v.P. Ritman, de hoofdagenten Groot en Baart, brig. Noorman, de navolgende personen aangehouden en aan het hoofdbureau gebracht:

1e. Remko Dallinga, geboren Termunten op 29 Juli 1897, ploegleider; wonende Piet Heinstraat 109, alhier. Is geplaatst in cel G. Fouillering bestond uit sigarettenkoker; sleutelbos, vulpen, vulpotlood, stropdas, bretels, tabaksdoos, sigarettenaansteker; zakmes, portemonnaie inh fl. 4,92, geborgen in kastje D.

02.30 uur; mutatie 52.

2e. Pieter Wey, geboren te Velsen op 22 November 1903, losarbeider; wonende De Ruijterstraat 34, is geplaatst in cel G, fouillering bestaande uit portefeuille, bretels, zakmes, geborgen in kastje D.

02.45 uur; mutatie 53.

3e. Cornelis Petrus Maarschalkerweerd, geboren te Rotterdam op 22 October 1886, stoker; wonende Piet Heinstraat 109, alhier. Is geplaatst in cel F, fouillering bestaande uit portefeuille, das en bretels geborgen in kastje F.

02.45 uur; mutatie 54.

4e. Willem Franciscus Kuijper, geboren te Velsen op 4 December 1907,

lid luchtbescherming, wonende Heidestraat 4, alhier. Is geplaatst in cel F, foullering bestaande uit sigarettendoos, doos met shag, huissleutel, portemonnaie inh. fl. 2,43, geborgen in kastje F.

03.05 uur; mut 55.

5e. Hendrik Bijnholt, geboren te Hasselte op 13 April 1910, constructiewerker, Sparrenstraat 23, alhier. Is geplaatst in cel C, foullering bestaande uit een doos inhoudende 0,39.5 cent en een sleutel, geborgen in kastje C.

03.30 uur; mutatie 56.

6e. Herman Buding, geboren te Harlingen op 20 April 1905, brandweer luchtbescherming, wonende La Mairestraat 11, alhier. Is geplaatst in cel C. Foullering bestaande uit portefeuille inh. distributiebescheiden, sleutelbos, rijwielketting, portemonnaie inh. fl 11,10 sportriem en mes, geborgen in kastje C.

03.45 uur; mutatie 57.

7e. Johannes Sieraad, geboren te Haarlem op 30 Maart 1897, stoker; wonende Velderduinweg 232, alhier. Is geplaatst in cel D, foullering bestaande uit portemonnaie inh. fl. 5,76, sigarettenkoker; bretels, geborgen in kastje H.

04.10 uur; mutatie 58.

8e. Adriaan Visser, geboren 22 Juli 1889 te Wijk aan Zee en Duin, machinist, wonende Trompstraat 209, alhier. Is geplaatst in cel D.

Foullering bestaande uit das, boord en bretels geborgen in kastje D.

05.30 uur; mutatie 59.

9e. Roelof Gerard Strengholt, geboren te Amsterdam op 5 November 1906, ploegcommandant luchtbeschermingsdienst, wonende Ostadestraat 34, alhier. Is geplaatst in cel G. Foullering bestaande uit das, boord en bretels geborgen in kast C.

05.50 uur; mutatie 60.

10e. Simon Nicolaas Warmenhoven, geboren te Velsen op 21 September 1904, grondwerker; wonende Bakkerstraat 32 te IJmuiden, bij foullering niets ter zake dienende op hem bevonden. Is geplaatst in cel F.

09.00 uur; mutatie 63.

Zijn de communisten Dallinga, Weij, Maarschalkerweerd, Kuijper; Warmenhoven, Bijnholt, Buding, Sieraad, Visser en Strengholt met de overvalwagen bestuurd door agent Schaap en begeleid door brig. Kuntkes, Ter Lindert, Bakker II en van Roekel, naar Amsterdam overgebracht. Leiding Brig. Kuntkes. Deze meldt bij terugkomst geen bijzonderheden.'

In de nacht van maandag 1 februari 1943 schrijft de gearresteerde Rolf Strengtholt vanuit Haarlem een brief aan zijn vrouw Annie, hun dochter Erna, en Oma. Hij schrijft op zijn eigen briefpapier met zijn adres Van Ostadestraat 34 IJmuiden-Oost. Het is een ontroerende brief, die zijn vrouw aan een ieder mag laten lezen. Met de dood voor ogen spreekt de heer Strengtholt zijn zorg uit over de toekomst van zijn gezin en geeft hij advies hoe het verder moet.

'Allerliefste Annie en lieve Erna! Lieve Oma Hansen. Het noodlot is al sinds 10 dagen over ons beiden gekomen. Nu is het noodlot bezegeld lieve schat. We zullen elkaar nooit meer zien. In Haarlem is j.l. Vrijdag iets gebeurd en 10 gijzelaars moeten daarvoor boeten w.o. ook ik. Lieve schat, de afgelopen dagen zijn verschrikkelijk voor je geweest. Zoo onverwachts werden we van elkaar gerukt en nu is het bezegeld met het vreselijkste wat kan gebeuren. Luister nu goed, lieve Annie, Wat met mij gebeurd is niet erg, het meest erge is het voor jou, lieverd en kleine lieve Erna. Daarom moet je flink zijn. Er zijn duizenden die in den oorlog elkaar moeten missen en vergeet niet Mijn dood is eervol en kan je iedereen goed en recht in de oogen kijken.

Probeer nu lieve meid, het verleden zoo gauw mogelijk te vergeten en Weest flink en denk om het kind! (...) Vergeef me als ik altijd zoo onheus en onhebbelijk tegen je ben geweest. Je bent altijd hulpvaardig voor me geweest en mijn onhebbelikheden heb je altijd als een lieve vrouw zonder veel morren gedragen. Een vreselijk lot is over je gekomen dat je als vrouw met een kind achterblijft. Maar lieve schat, je moet het dragen het kan niet anders, het lot heeft het zoo gewild.

Luister nu goed. Ik weet zeker dat Binnendijk, Oom Ep enz. je niet alleen zullen laten staan. Binnendijk heb ik als laatste wil verzocht dat je bij hem steun vindt. Laat hij met Oom Ep (die schreef ik ook) zoo voor je gaan zorgen, dat je met Zusje in Ermelo komt. Want bij Moe en Pa kan je ook niet blijven. Ze zijn al oud en zullen deze slag ook niet makkelijk verdragen. Blijf voorlopig bij elkaar in Haarlem of IJmuiden en raadpleeg dan met elkaar hoe of wat. Laat je leiden door Binnendijk en Zusje kan daar flink en groot worden. Ik vind het alleen verschrikkelijk, dat jij dit lot treft en dan de kleine meid. (...) Maak me gelukkig in dit uur; dat je flink zult zijn en het hoofd koel houdt in deze slag voor jou. Jij moet verder leven en aan vrienden zal het je niet ontbreken! En aan hulp ook niet, maar tanden op elkaar!

Ik wil je schrijven hoe het na ons afscheid op 22 Januari is gegaan. We zijn toen naar Amsterdam overgebracht ofschoon ik niets verkeerd in

mijn zakken had of iets had gedaan wat slecht of verkeerd was. Toen ze me uit Santpoort haalden, zeiden ze dat het met Frits Strengholt in verband stond (dat bleek achteraf niet waar, maar enfin). Toen ben ik 10 dagen op de Weteringschans geweest en hebben ze me met Warmenhoven en Wey vanavond naar Haarlem gebracht en het vreselijke nieuws gehoord. Jij moet en ook Moe en Pa vreselijke dagen hebben gehad, want ik mocht jullie niet schrijven en jullie wisten niet waar ik was en dat was verschrikkelijk die onzekerheid voor jou lieverd. Maar gelukkig kan ik zoo nu afscheid van je nemen. Nogmaals lieve kind, probeer flink te zijn. Vergeet als het kan zoo gauw mogelijk het verleden. Lieve schat, de 12 febr. en 17 febr. daar denk ik op het oogenblik aan. Dat is heel erg, maar weest flink. Vertrouetel de kleine schat, ze heeft daarop recht. Ook op 12 februari.

Vertel Erna niet wat er precies gebeurd is met mij; de tijd zal de wond bij het lieve kind wel heelen!

Lieve schat, Nogmaals, weest sterk zooals ik ook sterk ben in deze uren en als de menschen die hier met mij hetzelfde lot delen, zoals Mr. Drilmsa, Mr. Frank etc. Deze brief mag je aan ieder laten lezen. Geef Ben mijn fiets of Opa als hij wil, maar behoudt de tandem voor later. (.....) Lieve kind, nu niet al te veel piekeren over mij. Ik ben rustig op het oogenblik en ook als de menschen met mij zooals Wey en Warmenhoven. Groet alle bekenden. Het slaat nu zes uur in den morgen.

Mijn lieve kleine Erna, daar moet je natuurlijk goed voor zorgen. Geef Ernatje steeds wat kussen, want ze is toch van ons beiden. Dag lieve Annie, Vergeef me wat ik jouw wel aan hebt gedaan maar deze ramp daarvoor heb ik je niet kunnen sparen. Dag lieve Annie en Erna. Veel kussen in gedachten. Weest sterk en vergeet gauw het verleden. Je innig liefhebbende Rolf.'

Op 30 januari 1943 wordt in Haarlem een aanslag gepleegd op de Duitse Feldwebel Bambergen. De Duitsers arresteren als antwoord daarop 109 personen uit Haarlem en omgeving, die als gijzelaar naar het concentratiekamp Vught worden overgebracht. Tien andere gevangenen, onder wie Strengholt, Weij en Warmenhoven, worden als represaille op 2 februari in de duinen bij Overveen gefusilleerd.

Over de fusillade en de arrestatie van de 109 mannen legt Hanns Rauter in 1947 tegenover het hoofd van de Politieke Recherche-afdeling in 's-Gravenhage een verklaring af.

Rauter: *'Met betrekking tot de arrestatie van 109 Nederlanders te Haarlem en omstreken in de nacht van 31 Januari op 1 Februari 1943 verklaar ik het volgende: Er bestond een bevel van de Führer, dat voor iedere Duitse soldaat, die vermoord werd om politieke redenen, 10 Nederlanders moesten worden doodgeschoten uit de politieke kring, waartoe de daders vermoedelijk behoorden. Om dit bevel te ontduiken hebben wij alles geprobeerd om de daders in handen te krijgen. Op deze gronden zijn in Haarlem de 109 Nederlanders gearresteerd op bevel van de Befehlshaber der Sicherheitspolizei Dr. Harster, die hier toe van mij opdracht had gekregen.*

Ik heb bij een bezoek, dat ik enige maanden later aan het kamp Vught bracht, vastgesteld, dat er zich in het kamp Vught nog gevangenen uit Haarlem bevonden. Een dokter uit Haarlem verklaarde mij dit. Daar het mij bekend was, dat er in Haarlem als represaille reeds 10 Nederlanders waren terechtgesteld, heb ik direct bevolen, dat alle gevangenen afkomstig uit Haarlem, die bij voormelde gelegenheid waren gearresteerd, in vrijheid moesten worden gesteld. Wat betreft het fusilleren van 10 personen op 2 Februari 1943 in de duinen te Overveen, het volgende. Toen bekend was geworden, dat er een actief dienende onderofficier van de Weermacht was vermoord, op 30 Januari 1943 te Haarlem, belde Christiansen mij 's morgens om 11 uur persoonlijk op en verlangde, dat er op grond van het bevel van de Führer 10 Nederlanders zouden worden doodgeschoten. Ik antwoordde hem, dat de mogelijkheid bestond, dat het een jalouzie-kwestie was. Ik zei hem, dat ik zeer voorzichtig geworden was en af wilde wachten wat de resultaten van het onderzoek der Sipo zijn zouden.

Na enig heen en weer praten, stemde Christiansen er in toe tot Maandag de 1e Februari 1943 te wachten, Op Zondag, de 31 Januari 1943 ging ik persoonlijk naar Haarlem om met de aldaar ingezette Sipo te spreken. Op Maandag, de 1e Februari 1943 had een conferentie bij Seyss-Inquart plaats, waarop over de fusillering zou worden besloten. Gedurende deze conferentie sprak Seyss-Inquart telefonisch met Christiansen. Na dit gesprek gaf Seyss-Inquart toestemming om 10 Nederlanders te fusilleren. Ik heb naar aanleiding van dit besluit aan Dr. Harster opdracht gegeven de fusillering in Overveen uit te voeren, Door mij werd de Ordnungspolizei belast met de executie. Na de executie op 2 Februari 1943 te 19 uur kwam Deppner bij mij met het ontwerp van de bekendmaking voor de pers. Ik heb dit ontwerp veranderd en daarin opgenomen de woorden "Im Auftrage des Generals der

Flieger Christiansen" of "Im Einvernehmen mit General der Flieger Christian-sen" om het publiek er op te wijzen, dat de Weermacht in dit geval de fusillering had gevorderd. In aanwezigheid van Deppner heb ik Chris-tiansen opgebeld en heb ik hem de bekendmaking voor de pers voorgelezen. Christiansen ging accoord met de bekendmaking, waarna deze door mij werd getekend.'

De arts waarover Rauter spreekt is de Haarlemse chirurg en illegaal werker dr. Henk Wamstecker, bestuurslid van het Medisch Contact, de landelijke verzetsorganisatie van artsen. Hij is een van de 109 gijzelaars.

De herbegrafenis van Hannie Schaft. De koninklijke familie staat rond de baar. Links staan leden van de voormalige Binnenlandse Strijdkrachten, haaks daarop de Haarlemse Politiekapel. De bloemenzee op de Eerebegraafplaats is gelet op de tijd van het jaar uitzonderlijk. (Foto: Archiefdienst voor Kennemerland / G.v.d. Werff)

Simon Nicolaas Warmenhoven

Stratenmaker Siem Warmenhoven woont met zijn vrouw, dochter en zoon in de Bakkerstraat 32 in IJmuiden. Voor de oorlog is hij raadslid voor de CPN, maar in 1938 bedankt hij voor de partij.

's Nachts is hij vaak weg. In de buurt staat een huis leeg en Siem Warmenhoven weet dat er in het schuurtje nog wat kolen liggen. Op een dag gaat zijn dochter die kolen halen. Als zij 's avonds in bed ligt, komen er twee politiemannen bij Warmenhoven aan de deur. Siem is toevallig thuis en zit naast de kolenhaard. De agenten komen vanwege de gestolen kolen. Voor de vorm krijgt dochter Riet een uitbrander. Diezelfde nacht, van donderdag 21 op vrijdag 22 januari 1943, zet de politie met schijnwerpers het huis in het licht. Het eerste bezoek was natuurlijk om te kijken of Warmenhoven thuis was, en niet omdat er kolen waren gestolen. Op last van de SD vallen inspecteur Ritman, brigadier Noorman en de hoofdagenten Groot en Baart de woning binnen. Warmenhoven wordt gearresteerd, maar de politie doet geen huiszoeking. Achter de spiegel, die boven de haard hangt, zijn paperassen verstoppt. Onmiddellijk na het vertrek van de politie haalt mevrouw Warmenhoven die weg en verbrandt ze in de kachel. Waarschijnlijk gaat het om illegale blaadjes van communisten.

Warmenhoven is niet de enige communist die die nacht gearresteerd wordt. Ook zijn plaatsgenoten Dallinga, Wey, Maarschalkerweerd, Kuijper, Bijmholt, Buding, Visser, Sieraad en Strengholt worden van bed gelicht en naar het hoofdbureau van politie overgebracht. Daar worden zij rond kwart over twee ingesloten. Om negen uur worden de tien mannen onder leiding van brigadier Kuntkes overgebracht naar de SD aan de Euterpestraat in Amsterdam en 's avonds naar de gevangenis aan de Weteringschans in de hoofdstad. Na tien dagen worden Siem Warmenhoven, Pieter Wey en Roelof Strengholt overgebracht naar de gevangenis in Haarlem, in afwachting van hun executie.

Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat burgemeester Tjeerd van der Weide en de gevreesde Inlichtingendienst van de Velser politie een lijst hebben met namen van communisten die in Velsen wonen. Mogelijk dat de tien om die reden zijn opgepakt, om zo op voorhand een aantal kandidaten voor executie 'achter de hand' te hebben. Voor de recente suggestie dat de tien communisten in opdracht van de Nederlandse regering in Londen zijn opgepakt, ontbreekt tot nu toe elke grond.

Een paar dagen na de inval komt er bij mevrouw Warmenhoven een politieagent aan de deur. Zij staat hem via het luikje in de deur te woord. De politieman zegt dat zij moet maken dat ze wegkomt, want de SD zou ook haar komen halen. Het gezin duikt tijdelijk onder bij Lies Wey, de schoonzuster van Piet Wey. Na ruim een week keert het gezin terug naar de Bakkerstraat. Op een avond staat er een familielid bij mevrouw Warmenhoven voor het huis. Hij wil buiten niet zeggen wat er aan de hand is en komt binnen. Dan zegt hij, dat hij in de Breestraat in Beverwijk een aanplakbiljet had gelezen over een fusillade. Op de lijst staat ook de naam van Siem Warmenhoven.

Kort daarna evacueert mevrouw Warmenhoven met haar kinderen naar de Lindenlaan (Julianalaan) 168 in Overveen. Na de bevrijding keert zij met haar kinderen naar IJmuiden terug. Zij krijgt steun van juffrouw Van Popta van de Stichting 1940-1945 en houdt contact met enkele vrouwen van de andere negen gearresteerden.

Johannes Sieraad

Jan Sieraad is bij het uitbreken van de oorlog stoker op een vissersboot. Met zijn vrouw, vier zonen en een dochter woont hij aan de Velserveduinweg 232 in IJmuiden. Hij is ook lid van de Luchtbeschermingsdienst. Als hij niet meer kan varen moet hij toch aan geld zien te komen en drijft een beetje handel, met door hem clandestien gemaakte zeep. Dat doet hij in de schuur en de keuken en dat is in feite zwarte handel, een economisch delict. Hij is lid van de Communistische Partij Nederland en verspreidt het illegale blaadje De Vlam. Ook een paar van zijn zonen doen dat. De blaadjes liggen verstopt in een muurkast; in een hoeden-doos achter een stapel kleren.

In de nacht van 21 op 22 januari 1943 wordt er rond een uur of twee bij Sieraad aangebeld. Voor en achter zijn huis staan politiemannen, sommigen in uniform. Sieraad gaat snel naar beneden en gooit vanuit de keuken de zeep in te tuin. Of de politie dat ziet, is onbekend. Er volgt huiszoeking, waar mevrouw Sieraad erg over inzigt. De politie vindt de krantjes niet, maar wel twee beeldjes met de tekst 'Nederland zal herrijzen'. Die worden meegenomen. Sieraad wordt gearresteerd. Het nieuws van de arrestatie gaat als een lopend vuurtje door IJmuiden en weldra blijkt dat er die nacht nog meer communisten zijn opgepakt. Sieraad wordt overgebracht naar het hoofdbureau van politie aan het Tiberiusplein. Diezelfde morgen wordt Sieraad met anderen overgebracht naar de gevangenis aan de Weteringschans in Amsterdam. Zijn gezin moet evacueren en komt in Overveen terecht.

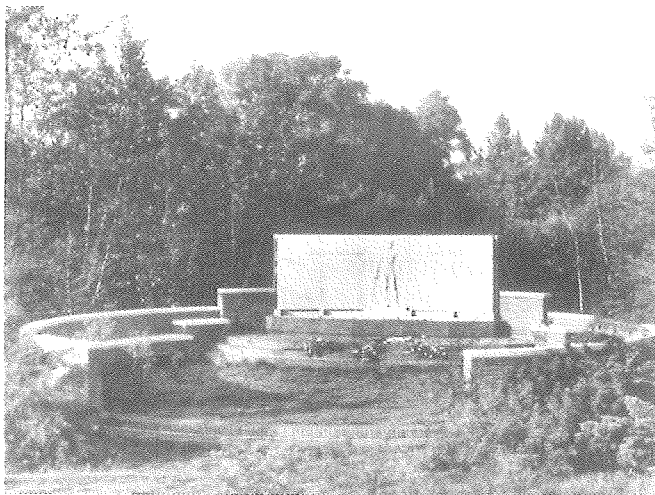
Soms brengt mevrouw Sieraad een pakje levensmiddelen naar haar man. In het deksel van de doos schrijft ze wat erin zit. Sieraad krijgt echter altijd minder en gaat verhaal halen bij de gevangenisleiding. Hij schrijft dat ook aan zijn vrouw, waarna er geen pakjes meer gebracht mogen worden. Kort daarna wordt Sieraad naar Vught overgeplaatst. Ook daar stuurt zijn vrouw pakjes heen en daar gaat het net zo; hij krijgt niet alles. Dat schrijft hij opnieuw aan zijn vrouw die vervolgens geen pakjes meer mag sturen.

In het concentratiekamp Vught moet Jan Sieraad op 18 mei 1943 een kuil spitten, terwijl de plek waar de kuil moet komen omringd is door ijzerdraad, dat onder stroom staat. Als Sieraad tijdens het graven iets wegglijdt en zich aan het draad vastgrijpt, komt hij onder stroom te staan en is op slag dood. Zijn gezin krijgt niet lang daarna bericht dat

hij aan een hartaanval is overleden. Pas na de bevrijding hoort mevrouw Sieraad van een kampgenoot van haar man hoe het werkelijk is gegaan.

Om het gezin financieel draaiende te houden gaat mevrouw Sieraad werken als nettenboetster en tevens krijgt zij na de bevrijding een bescheiden uitkering van de Stichting 1940-1945. Juffrouw Van Popta van de stichting komt regelmatig op bezoek. Mevrouw Sieraad onderhoudt contacten met de dames Wey en Warmenhoven. De Stichting 1940-1945 organiseert onder andere Sinterklaasfeesten en uitstapjes voor de nabestaanden en ook daardoor kennen de vrouwen van de gearresteerde mannen elkaar.

Op zeker moment vraagt een gemeenteambtenaar van Velsen aan mevrouw Sieraad of zij het goed vindt dat er een nieuwe straat naar haar man wordt genoemd. Na overleg met haar kinderen gaat zij akkoord en mag zij als eerste een huis in de Sieraadstraat uitkiezen. Dat wordt nummer 22, waar ze heel lang woont.

Het Herdenkingsmonument op Begraafplaats en Crematorium Westerveld in Driehuis in 1948. Het monument is in 1948 in het vijverpark opgericht op initiatief van de Afdeling Haarlem van de Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding. Het is een ontwerp van J. Selling uit Velsen, bouwkundig opzichter van de vereniging. De beeldhouwster is Corrine Franzén-Heslenfeld uit 's-Gravenhage. (Foto: Nel Velde)

Thomas Stol

Scheepsmachinist Thomas Stol woont als de oorlog uitbreekt met zijn vrouw, twee dochters en een zoon in de Sparrenstraat 3 IJmuiden. Een getrouwde zoon woont elders in IJmuiden en een dochter woont met haar man in Hellevoetsluis.

Wegens illegaal werk, waarschijnlijk sabotage, wordt Thomas Stol in 1943 gevangengezet op het Forteiland. Frans Sloomans uit IJmuiden helpt hem van het eiland te ontsnappen, waarna Stol onderduikt bij zijn zuster Cor in Rotterdam, die aan de Coolingsingel een ijssalon heeft. Daar raakt Thomas Stol, alias Arie van der Linde, betrokken bij de LKP. Wat hij voor verzetswerk doet is niet bekend, maar hij maakt deel uit van een communistische groepering.

Als Stol naar Rotterdam vertrekt, verhuist zijn vrouw met haar twee inwonende dochters en zoon Tommie naar hun dochter in Hellevoetsluis en gaat haar zoon John met zijn vrouw in het huis in de Sparrenstraat wonen. Ergens in 1944 komt zijn vader bij John op bezoek. Thomas Stol heeft een vuistvuurwapen bij zich en daaruit concludeert zijn zoon dat zijn vader iets met het gewapend verzet te maken heeft.

Thomas Stol gaat ook op bezoek bij zijn vrouw en kinderen in Hellevoetsluis en neemt zijn zoon Tommie (1926) daarna mee naar zijn onderduikadres in Rotterdam. Rond 4 december 1944 loopt Tommy met zijn moeder in Rotterdam. In zijn hand draagt hij een tas met wapens. Plotseling is er een bombardement van de Engelsen, waarbij Tommie door een bomscherf wordt getroffen. De Duitsers vinden hem mét de wapens en nemen Tommie mee. Zijn familie heeft daarna nooit meer wat van of over hem vernomen.

Op 20 februari 1945 wordt Stol in de tuin van zijn onderduikadres na een vuurgevecht gearresteerd. De familie gaat ervan uit dat het verraden werk is. Met tien andere verzetsstrijders wordt Stol die dag op de Coolingsingel gefusilleerd. Bij de lichamen plaatsen de Duitsers een bord met de tekst: 'Wij zijn terroristen'. De ontzielde lichamen moeten een week blijven liggen; ter afschrikking van voorbijgangers.

Als John Stol hoort dat zijn vader gefusilleerd is gaat hij meteen op de fiets, zonder banden, naar zijn tante Cor in Rotterdam. Met twee zwagers van zijn vader gaat hij naar een loods, waar zijn vader onder een laken op een houten bank ligt. In de loods liggen ook de andere slacht-

offers van de fusillade. Thomas Stol is begraven op begraafplaats Crooswijk in Rotterdam. Pas veel later hoort zijn vrouw van zijn overlijden.

Na de bevrijding verhuist mevrouw Stol naar haar geboorteplaats Rotterdam, waar zij via de Stichting 1940-1945 een gemeubileerd huis krijgt aangeboden, dat door NSB'ers moest worden verlaten. Ook krijgt zij een uitkering van de stichting. Na een jaar of vijf wordt volgens John Stol de uitkering gestopt omdat zijn vader van een communistische groep lid geweest was.

De gemeente Velsen vraagt aan mevrouw Stol of zij het goed vindt dat er een straat naar haar man genoemd wordt en zij krijgt de eerste keus voor een huis in de Stolstraat in IJmuiden. Maar mevrouw Stol blijft liever in Rotterdam wonen.

Herman Pieter de Noo

Herman de Noo woont met zijn vrouw aan de Stationsweg 113 in Velsen. Hij is stationschef bij de Nederlandse Spoorwegen.

Reichsführer Himmler van de SS bedenkt in het voorjaar van 1943 dat alle dienstplichtigen van het voormalig Nederlandse leger zich als krijgsgevangenen moeten melden. Hitler gaat akkoord en op 29 april staat het bericht in de krant. Dan barst de bom in Nederland. In Twente gaat, nog voordat de kranten zijn verspreid, de machinefabriek van Stork in Hengelo met duizenden werknemers, plat. Telefonistes van de grote bedrijven bellen elkaar op en de staking breidt zich als een olie-vlek over ons land uit. Scholen, fabrieken, werkplaatsen en de spoorwegen gaan plat. Bouwvakkers, winkeliers, zelfstandigen en heel veel anderen sluiten zich bij de wilde staking aan, die 'Lente- of 1-Meistaking' gaat heten.

De bezetter reageert met het 'SS-Politiestandrecht'. Bij samenscholingen wordt meteen en zonder waarschuwing gericht geschoten. Duizenden stakers worden gearresteerd en in het concentratiekamp Vught vastgezet. Tachtig stakers worden onmiddellijk geëxecuteerd, hetgeen door het hele land met aanplakbiljetten wordt bekendgemaakt. Een aantal winkeliers in Santpoort wordt volgens het dagrapport van de politie Velsen op de avond van 30 april door de foute brigadier Chris Noorman terzake opruiing opgepakt. Het zijn medewerkers van Hennie Meijer van het BC-Nieuws: zijn buurman Jan Evert van Raalten van 'Boekhandel Erasmus', zijn buurman kapper Jan Seegers en slager Jacobus van Amerongen van de Hagelingerweg. Ook in Erasmus wordt genoemde illegale krant vervaardigd.

Uit het dagrapport blijkt dat Herman de Noo intussen diezelfde dag is aangehouden. De Noo, die eveneens aan de staking meedoet, is verraden door plaatsvervangend hoofd van de Luchtbeschermingsdienst F.W. Rosendahl, die hem samen met burgemeester Van der Weide arresteert. De stationschef staat dan juist op het punt onder te duiken, want hij is voor zijn komende arrestatie gewaarschuwd door Jaap Tanger van de Velsense politie. De diender valt al snel door de mand, maar ziet kans onder te duiken in het oosten des lands.

De arrestanten worden ingesloten in het hoofdbureau van politie te IJmuiden. Van Amerongen deelt zijn cel met De Noo. De stationschef zegt dat Van Raalten er wel uit komt, maar dat hij het zelf niet redt. Op 2 mei om 02.00 uur wordt het viertal door de SD op transport gesteld

naar Amsterdam. Daar zitten ze met andere arestanten in een zaal van het SD-gebouw aan de Euterpestraat. Van Raalten wordt er door de SD uitgepikt om gefusilleerd te worden, maar wordt teruggeduwd en vervolgens wordt De Noo gekozen. De drie Santpoorters worden na een week vrijgelaten.

Op 2 mei 1943 wordt Herman de Noo ter zake deelname aan de 1-Meistaking samen met zijn gemeentegenoten H.M. Strating, N. van Nieuwkoop en J. Wijker te Amsterdam gefusilleerd.

Jaarlijks staat op 4 mei tegen acht uur 's avonds de crewacht bij de oorlogsgraven op Begraafplaats Westerveld, waar het college van B & W een krans legt. (Foto: Jantine Karkdijk)

Nicolaas van Nieuwkoop

Nico van Nieuwkoop werkt in 1943 als metaalarbeider bij de Hoogovens, is getrouwd en zijn vrouw is hoogzwanger van hun eerste kind. Op 30 april 1943 is Nico 's avonds op bezoek bij zijn vriend Dirk van Woensel aan de Joh. Verhulstweg in Bloemendaal. Van Nieuwkoop heeft die dag meegedaan aan wat later de 1-Meistaking heet, die op 30 april begint. Dat hij meedoet aan een staking is niet voor het eerst, want bij de Februaristaking van 1941 heeft hij een leidende rol bij de staking bij Van Leers Walsbedrijven.

Dirk van Woensel is een broer van Janus van Woensel, die voor de oorlog raadslid voor de CPN in Velsen is. Ook Van Nieuwkoop sympathiseert met de partij.

Dirk van Woensel (1903) waarschuwt zijn vriend die avond niet naar huis te gaan, maar onder te duiken, omdat hij betrokken is bij de staking. Nico wil niet onderduiken, omdat elk moment het kind geboren kan worden en hij zijn vrouw onder die omstandigheden niet alleen wil laten. Die nacht slaat het noodlot toe: Nico van Nieuwkoop wordt gearresteerd. Een dochter van Dirk van Woensel moet van haar vader de dag na de arrestatie naar het station in Santpoort, omdat daar een aanplakbiljet zou hangen met Nico's naam erop. Het klopt; hij is vanwege de staking op 2 mei in Amsterdam gefusilleerd, samen met H.P. de Noo, H.M. Strating en J. Wijker uit de gemeente Velsen. Vrij kort na het overlijden van Nico van Nieuwkoop wordt zijn zoon geboren.

Dirk van Woensel is bevriend met Nico van Nieuwkoop. Het huis van Van Woensel staat in Bloemendaal, de achtertuin ligt in de gemeente Velsen. Van Woensel woont er met zijn vrouw en vijf kinderen en andere familieleden. Hij maakt clandestien zeep, slacht clandestien schapen en perst koolzaad. Dat zijn economische delicten en kennelijk daarom doet de politie Velsen op een nacht, begin oktober 1943, een inval. Even later komt ook de politie Bloemendaal. De dienders uit de beide plaatsen krijgen ruzie, want volgens de mannen uit Bloemendaal hebben de lui uit Velsen er niets te zoeken. De politie spit de tuin om, in de hoop er wapens te vinden. Bij Dirk, die ook aanhanger van de CPN is, logeert op dat moment zijn broer Janus. Tevens huist er de 21-jarige onderduiker Jack Sanders.

Janus van Woensel en Sanders zien kans in de schuilplaats boven de schuifdeuren te komen, waar ze nog snel een fles water en wat brood

krijgen toegestopt. Dirk van Woensel en een andere broer van hem worden meegenomen naar het politiebureau in Bloemendaal.

Omdat Janus van Woensel niet gevonden wordt, blijft de politie een tijdje het huis doorzoeken. Na een week komt onder anderen een goede politieman uit Bloemendaal zoeken, maar met een foute collega. De politieman licht het luik in de kast op, ziet Janus, laat meteen het luik zakken en zegt dat daar in die kleine ruimte niemand zitten kan. Dan doet Janus van Woensel zelf het luik open, zodat hij alsnog tegen de lamp loopt, evenals Jack.

Op een overzicht van de politie Velsen d.d. 15 oktober 1943, getekend door de Kapitein van Politie, staat dat op 14 oktober 1943 op verzoek van de Sipo Amsterdam op de Joh. Verhulstweg 18 in Bloemendaal zijn aangehouden: A. van Woensel, terzake communistische actie en J. Sanders uit Parijs, terzake onttrekking aan de Arbeidsinzet.

Janus overlijdt in een concentratiekamp en Jack wordt naar het Oranjerhotel in Scheveningen gebracht. Daarna is er nooit meer wat van hem vernomen. Dirk van Woensel en een andere broer worden vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs.

Hendrik Marinus Strating

Henk Strating werkt op de afdeling boekhouding van papierfabriek Van Gelder in Velsen-Noord. Hij woont met zijn vrouw, twee dochters en één zoon aan de Wijkerstraatweg 91 in Velsen-Noord. Over zijn rol in het verzet is nauwelijks iets bekend. Hij is 's avonds vaak niet thuis. Volgens een dochter worden er pakken van de illegale krant Vrij Nederland bij haar vader bezorgd, die vervolgens door een stel knapen worden afgehaald.

Strating wordt op een avond thuis gearresteerd. Op 2 mei 1943 wordt hij bij vonnis van het politiestandgerecht te Amsterdam ter dood veroordeeld, welk vonnis is ten uitvoer gelegd op 2 mei te Amsterdam, des namiddags om 13.58 uur. Waarschijnlijk is Strating betrokken bij de 1-Meistaking.

Jan Zeeuw

Jan Zeeuw werkt bij papierfabriek Van Gelder en woont aan de Melk-laan 22 in Velsen-Noord. Hij is lid of sympathisant van de illegale CPN en verspreidt illegale kranten en plakt her en der anti-Duitse pamfletten op. Binnen de papierfabriek vinden die ook hun weg.

Jan Zeeuw is een van de slachtoffers van de verraadzaak-Vosveld.

P.O.C. (Piet) Vosveld, alias Terheiden, heeft een radiozaak annex fiets-winkeltje in Beverwijk. Hij is in oorlogstijd koerier voor de driehoof-dige leiding van de CPN en is lid van de Vereniging Vrienden van de Sovjet Unie. Hij kent een groot deel van het netwerk van de partij en staat in radiografisch contact met Moskou. Op 1 april 1943 om 07.00 uur wordt Vosveld in zijn woning door een SD-ploeg uit Amsterdam van zijn bed gelicht. Als de SD dreigt ook zijn gezin te arresteren en te martelen slaat hij door en verradt een groot aantal communisten. Een daarvan is Jan Zeeuw, die op 18 mei wordt gearresteerd. Hij wordt op 20 mei 1944 op de Waalsdorpervlakte in 's-Gravenhage gefusilleerd en is begraven op de Eerebegrafplaats in Overveen.

Piet Vosveld wijst meermalen leden van de SD op de Velser pont zijn slachtoffers aan, die dan ook prompt worden gearresteerd.

Ook topfiguren van de landelijke CPN worden door zijn verraad opge-pakt: Jan Dieters, oud-directeur van het communistische Volksdagblad, Louis Jansen, oud-lid van het dagelijks bestuur van de CPN en het oud-raadslid van Amsterdam Gerrit van den Bosch. Zij worden respectieve-lijk op 3 april 1943 te 16.00 uur in Apeldoorn, op 5 april te 23.15 uur in Eerbeek en op 24 april om 16.00 uur te Amsterdam gearresteerd en later gefusilleerd.

Na de bevrijding vlucht Vosveld naar Engeland, waar hij onder een schuilnaam woont. Daar wordt hij bij toeval in 1950 gearresteerd en naar Nederland teruggebracht. Na cassatie bij de Hoge Raad der Nederlanden wordt de zaak-Vosveld in juni 1953 voor de Bijzondere Strafkamer van de rechtbank in Utrecht gebracht. De uitspraak is tien jaar gevangenisstraf.

Jan van der Zwaag

Glazenwasser Jan van der Zwaag woont in de oorlog aan de Zandersstraat 22 in IJmuiden-Oost. Hij is voor de oorlog in de regio instructeur voor de CPN en leert zijn partijgenoten alles over actievoeren, plakken, geld inzamelen enzovoorts. In de oorlog geeft hij leiding aan een verzetsgroep in Velsen-Noord, waarvan Daan Stapper, Maarten Brüning, Manus Beukman en Jan Zeeuw deel uitmaken. De groep verspreidt onder andere illegale kranten als De Waarheid en plakt pamfletten met anti-Duitse teksten op gebouwen en wegmeubilair. De leden van de groep hebben met een zekere regelmaat contact met verzetsman Jan Brassier, alias Witte Ko, uit de Zaanstreek.

Op 17 mei 1943 komt de groep bijeen voor een bespreking ten huize van Maarten Brüning in Velsen-Noord, waar ook Jan Brassier bij aanwezig is. Op de terugweg naar IJmuiden wordt Van der Zwaag op of bij de Velserpont door de SD gearresteerd. Om zijn benen heeft hij een aantal exemplaren van De Waarheid gewikkeld, die gevonden worden. Die nacht, van 17 op 18 mei, volgen door het verraad van Piet Vosveld nog meer arrestaties binnen CPN-groeperingen in Velsen en Beverwijk. Het gaat om:

- Maarten Brüning, om middernacht gearresteerd in zijn woning aan de Schoonoordstraat te Velsen-Noord;
- A. Terol en J. Bruijns, om 02.00 uur gearresteerd in de woning van J. Bruijns aan de Populierenlaan 95 in Beverwijk, waar Terol was ondergedoken;
- Daan Stapper, om 03.00 uur opgepakt in zijn woning aan de Ladderbeekstraat te Velsen-Noord;
- H.H. (Manus) Beukman, gearresteerd om 04.30 uur in zijn woning aan de Heemskerkerweg 16 te Beverwijk.

Jan Brassier is inmiddels terug in de Zaanstreek en ontspringt de dans. Tijdens een direct na de arrestatie gehouden huiszoeking bij Maarten Brüning wordt niets gevonden; de onder de vloer verborgen explosieven bij de achterdeur blijven onopgemerkt.

Daan Stapper zou bij zijn arrestatie door de SD volgens het dagrapport van de politie Velsen zijn spraakvermogen zijn kwijtgeraakt en zich aanstellen als een krankzinnige. De arrestanten Stapper, Terol, Bruijns, Beukman en Brüning worden op 18 mei om 09.45 uur door de Sicherheitspolizei op transport gesteld naar Amsterdam.

Maarten Brüning zit eerst gevangen in de gevangenis aan de Weteringschans, wordt vervolgens overgebracht naar het concentratiekamp Vught en als dat ontruimd moet worden verdwijnt Brüning naar concentratiekamp Sachsenhausen (Oranienburg) bij Berlijn. Daar blijft hij tot het einde van de oorlog.

Stapper (sabotagecommandant van het verzet) blijft in zijn rol als krankzinnige en wordt uiteindelijk naar het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam gebracht. Ook daar blijft hij 'de gek' spelen. Hij wordt op 21 juni 1943 door Jan Brasser en Ko Hollander, met hulp van een hoofdzuster, uit het ziekenhuis gehaald en duikt onder.

Jan van der Zwaag wordt op 20 mei 1944 op de Waalsdorpervlakte in 's-Gravenhage gefusilleerd en is begraven op de Eerebegraafplaats in Overveen.

Lodewijk Pieter Krijger

Lodewijk Krijger is constructietekenaar bij papierfabriek Van Gelder in Velsen-Noord, waar hij sinds 1929 in dienst is. Naast zijn normale werk houdt hij zich ook bezig met illegale praktijken. Kennelijk loopt hij daarbij in de gaten, want uit het halfmaandelijks overzicht voor de SD, dat de burgemeester moet maken, blijkt dat Krijger op 4 mei 1942 is overgebracht naar de Sicherheitspolizei in Amsterdam. De reden daarvan is niet achterhaald, maar hij wordt vrijgelaten. Over zijn verzetswerk is nauwelijks iets bekend, maar op zeker moment duikt Lodewijk Krijger onder bij notaris Appel in Obdam, waar zijn vrouw hem in november 1944 opzoekt. Als zij op het station aankomt is er een intensieve controle van de Feldgendarmeerie. De foute politiemann Adri Jager is bij die controle aanwezig.

Jager woont eerst met zijn gezin aan de Grote Hout- of Koningsweg 26 in Velsen-Noord. Hij doet zijn naam eer aan, want hij maakt zó goed jacht op verborgen radio's dat hij er een onderscheiding voor krijgt. Hij vordert vooral radio's bij mensen met wie hij jarenlang op de papierfabriek samenwerkte. Krijger was vijftien jaar zijn chef. Adri Jager stapt over naar de politie Velsen en werkt nauw samen met kwalijke lieden als Wim Rosendahl, Chris Noorman, Van Beek, Abraham Kipp, Bram Visser en Ko Langendijk.

Volgens Jagers dochter maakt het verzet jacht op haar vader en is er al een keer op hun huis geschoten. Het gezin verhuist daarop naar de Savornin Lohmanlaan 9 in Velsen-Zuid, waardoor Jager de buurman wordt van Wim Rosendahl, het beruchte plaatsvervangend hoofd van de Luchtbeschermingsdienst Velsen.

Op 28 november 1944 doet Jager inmiddels dienst als landwachter. Hij ziet dat mevrouw Krijger een koffer aan Appel geeft, waarop hij de Duitsers waarschuwt. Zij arresteren het tweetal. Volgens de stationschef van Obdam zegt Jager daarbij, dat ze die Krijger nu al negen weken zoeken. Krijger heeft intussen een veilig heenkomen gezocht en verbijgt zich in de kelders van het gemeentehuis van Obdam. Als Krijger van vrienden hoort dat de Duitsers dreigen zijn vrouw en Appel gevangen te zetten, meldt hij zich en wordt hij nog diezelfde dag gefusilleerd.

Anna Elisabeth Rosendahl

Het gemeentelijk politiekorps van Velsen staat voor de oorlog onder leiding van commissaris J.P. Weyburg. Zijn nieuwe hoofdbureau op Tiberiusplein 1 is juist op 29 februari 1940 geopend. De 'goede' Weyburg wordt in mei 1942 ontslagen. Pas een jaar later wordt de nieuwe korpschef A. Harrebomée aangesteld, een NSB'er. Per 19 juni 1944 wordt hij opgevolgd door NSB'er Piet Spanenburg.

In het hoofdbureau is op de tweede verdieping de gevreesde Inlichtingendienst gevestigd. De dienst wordt in de loop der tijd bemand door lieden die nauw samenwerken met de SD, zoals Ko Langendijk, Abraham Kipp, Jager, Ritman, Roozendaal en ing. F.W. Rosendahl, in het dagelijks leven plaatsvervangend hoofd van de Luchtbeschermingsdienst in Velsen. Als chef van de recherche fungeert in 1944 de NSB'er Chris Noorman.

Sommige politieambtenaren moeten onderduiken in verband met het verlenen van hulp aan joden of het weigeren opdrachten uit te voeren. In december 1944 worden zes politiemannen vanuit de politiepost in Santpoort onverhoeds voor arbeidsinzet overgebracht naar Duitsland. Drie van hen weten onderweg te ontvluchten. Een aantal andere politiemensen vormt een kleine Knokploeg en werkt nauw samen met de illegaliteit. Onder hen Ans Rosendahl.

Op 1 november 1939 treedt zij bij het Velser korps als schrijfster in dienst. Daarmee is zij de eerste vrouw in het korps. Op 1 januari 1940 wordt zij als agent aangesteld en op 16 augustus 1940 bevorderd tot hoofdagent met de titulaire rang van adjunct-inspectrice. Zij heeft heel wat diploma's op zak: handelscorrespondentie Frans, Duits en Engels, diploma's stenografie Nederlands, Frans, Duits en Engels, het Inspecteursdiploma van de Bond van Hogere politieambtenaren en de rijbewijzen A, B, C, D en E. Naar de mening van korpschef Harrebomée is juffrouw Rosendahl een uitstekende kracht. In 1942 wordt zij belast met de leiding van de kinderpolitie en het is de bedoeling haar in 1943 te bevorderen tot luitenant. Harrebomée schrijft aan de Gevolmachtigde voor de Nederlandsche Politie over haar: *'In den dienst niet merkbaar of zij al dan niet sympathiseert met den nieuwe tijd'*. Dat doet Rosendahl geenszins. Zij biedt hulp aan joden en wordt op 30 juli 1943 gearresteerd. Wie haar verraden heeft is niet bekend.

Harrebomée schrijft dat hij de eer heeft haar op last van de SD in Amsterdam aan te houden. Hij verzoekt aan het Directoraat-Generaal van

de politie Rosendahl te schorsen. Juffrouw Rosendahl, zo wordt zij door de jaren heen genoemd, wordt gevangengezet in het Huis van Bewaring aan de Amstelveenseweg in Amsterdam en zij komt in één cel met nog vijf andere lotgenoten. Juffrouw Rosendahl wordt in november 1943 wegens 'jodenbegunstiging' tot een halfjaar gevangenisstraf veroordeeld en naar Vught overgeplaatst, waar zij vrijwel meteen blokoudste wordt. In mei 1944 wordt zij in vrijheid gesteld en per 15 mei 1944 door burgemeester Tjeerd van der Weide uit politiedienst ontslagen. Na de oorlog keert zij weer als chef van de kinderpollitie in het korps terug, waar zij tot haar overlijden in 1965 blijft werken.

Elisabeth Vijlbrief

Elisabeth Vijlbrief is erg bekend in IJmuiden, maar over haar rol in de Tweede Wereldoorlog is nauwelijks iets bekend. Sinds 1920 woont zij in Velsen. Zij werkt als fröbelonderwijzeres aan de B.L.O.-school in de Houtmanstraat, ook wel bekend als het 'klompenschooltje' van juffrouw Vijlbrief. Als de Duitsers het schoolgebouw nodig hebben, verhuist de juffrouw naar de Casembrootstraat en in 1944 naar de Lijsterlaan in IJmuiden. Op maatschappelijk gebied is zij zeer actief en na de oorlog doet zij werk voor de Stichting 1940-1945. Zij bezoekt vooral nabestaanden van oorlogsslachtoffers.

In een onderzoek naar de na-oorlogse Velser Affaire rapporteert de commissie Schöffer over juffrouw Vijlbrief. De commissie acht het zeker dat in de oorlog tenminste honderdduizend gulden via Elisabeth Vijlbrief, een centrale figuur in het Velser verzet, aan gezinnen van onderduikers werd uitbetaald. In de rapportage zegt inspecteur Joop Engels van de gemeentepollitie Velsen (later Beverwijk) dat juffrouw Vijlbrief de assistente was van Arend Kuntkes en dat zij belast was met het beheer en de administratie van de lopende uitgaven, waaronder het uitbetalen van salarissen en ondersteuning. Het geld krijgt Kuntkes van een aantal bunkerbouwers. Bij de bevrijding krijgt Engels uit handen van juffrouw Vijlbrief het restant van de illegale kas, ongeveer negenhonderd gulden.

Elisabeth Vijlbrief is de oudste zuster van Hermanus Pieter Vijlbrief, die in de oorlog aan de Haarlemse Zijlweg een drukkerij heeft. Ook hij is in het verzet actief.

Rosette Susanna Manus

Rosa Manus speelt voor zover bekend geen rol in het Velsense verzet, maar zij wordt wel vanwege haar achtergrond door de Duitsers opgepakt en afgevoerd naar een concentratiekamp. Gelet op haar activiteiten in de internationale vrouwenbeweging en haar arrestatie in de Tweede Wereldoorlog is in Velsbroek een straat naar haar vernoemd.

Rosa Manus is voorvechtster voor vrouwenkiesrecht en medeoprichtster van het Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV). Na de lagere school bezoekt Rosa Manus de Middelbare School voor Meisjes en daarna gaat zij naar een Zwitsers meisjespensionaat om goed Frans te leren spreken en haar manieren te vervolmaken.

In 1908 maakt Rosa Manus kennis met het feminisme als zij wordt ingeschakeld bij de organisatie van het derde internationale congres van de Wereldbond voor Vrouwenkiesrecht. Na de machtsovername van Hitler kent zij geen rust meer. In 1933 wordt zij voorzitter van een Neutraal Vrouwen-Comité voor Vluchtelingen, dat enkele jaren een clubhuis in Amsterdam heeft. Ook fungeert zij in deze jaren als contactpersoon voor het doorgeven van informatie uit Duitsland aan joodse vrouwenorganisaties in de Verenigde Staten. In 1940, nog net voor de Duitse inval, brengt zij uit voorzorg haar persoonlijk archief naar het IAV, om enkele maanden later al te moeten toezien hoe de neerslag van haar leven en werk wordt afgevoerd naar onbekende bestemming. Een jaar later, op 16 augustus 1941, wordt zij gearresteerd vanwege haar *'pacifistische en internationale neigingen'*, oftewel haar vermeende communisme, waarvoor zij ook al in 1936 tijdens het Rassemblement Universel pour la Paix is gearresteerd door de Belgische autoriteiten, ironisch genoeg op dezelfde dag dat zij door koningin Wilhelmina wordt geridderd. Zij wordt gevangengezet, eerst drie maanden in het Oranjehotel in Scheveningen en vanaf november 1941 in het vrouwenkamp te Ravensbrück. Daar overlijdt zij, vermoedelijk op 28 april 1943.

Bron: Mineke Bosch, Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, 6 (1995), p. 139-142.

Henricus Gerhardus van Broekhuijsen

De spionagedienst van het Velser verzet draait op volle toeren en geeft de berichten per telegram door. Langs andere wegen komen ook berichten ter kennis van de illegaliteit in Velsen. Begin 1944 lanceert de Haarlemse PTT'er en illegaal werker Van Kooten het plan om een bepaalde lijn van de telefooncentrale af te tappen en zo contraspionage te beginnen. Het rapport van de Luisterpost Haarlem van de illegaliteit bestaat uit ruim tachtig bladzijden, waaronder een opsomming van de afgeluisterde berichten die over Velsen gaan en ook het Velser verzet bereiken.

Op 12 april 1945 moet de Luisterpost Haarlem noodgedwongen het zo belangrijke werk staken, omdat ook de PTT met stroomgebrek te maken krijgt en daardoor een groot deel van de aansluitingen uitschakelt. Onder die nummers is helaas ook die van de Luisterpost.

Een van de mannen van het Velser verzet die zich met spionage bezighoudt is Nol van Broekhuijsen. Hij maakt in bezettingstijd veel kaarten van het duingebied, die via de koerierslijn door de Biesbosch naar het bevrijde Eindhoven gaan, onder andere naar het Bureau Inlichtingen. Nol, die zich Van Heemskerk noemt, werkt bij de Rijkselektriciteitswerken op het sluizencomplex en brengt de bunkers in kaart. Zijn tweelingbroer Hein, die later gefusilleerd wordt, werkt bij de douane en doet in valse papieren. Nol en Hein en hun zuster To wonen in de Lijsterlaan in IJmuiden. Een deel van de goederen van de verzetsgroep is opgeslagen in het Antoniusziekenhuis, bij Cees Post en in het klooster bij de paters Amatis en Pontianus.

Op 16 februari 1945 worden invallen gedaan bij de families Post, Van der Bosch, Van Broekhuijsen, Jan Bakkum en bij Piet Bosman. De families zijn zeer actief in het illegale werk. Bakkum is niet thuis en Bosman zit tot de bevrijding gevangen in de Weteringschans. Wim Post, die aanvankelijk op tijd kan weggelopen, komt toch naar huis terug en wordt meteen gearresteerd. Ook de tweeling Nol en Hein van Broekhuijsen wordt gevangengezet in de Weteringschans. Hein van Broekhuijsen wordt gefusilleerd en de Duitsers zijn van plan ook zijn broer Nol te fusilleren. Nol en Hein zijn wel een tweeling, maar zij lijken uiterlijk niet op elkaar. Kennelijk hebben de Duitsers door de uitspraak de voorletters verwisseld. Nol heet Arnoldus Johannes en zijn broer Henricus Gerhardus. In het Duits klinken de voorletters van de broers enigszins gelijk.

Bij onraad is de afspraak in huize Van Broekhuijsen: snel naar boven, de schuilplaats onder de schuine kant van het dak in, bed tegen het luik en Suus de Jager, de verloofde van Nol, ligt zogenaamd ziek in bed. Tijdens de bewuste inval helpt dat echter niet. De Duitsers lopen regelrecht naar de slaapkamer, schuiven het bed opzij, openen het deurtje in de wand van de schuilplaats en pakken van een plankje meteen de door Nol gemaakte kaarten van het duingebied. Nol, Hein en Suus worden gearresteerd. De Duitsers denken met haar een goede vangst te hebben, want zij zijn ervan overtuigd dat ze eindelijk het meisje met het rode haar, Hannie Schaft, te pakken hebben.

Hein van Broekhuijsen wordt op 14 april gefusilleerd, maar thuis krijgen ze bericht dat het Nol was. Kort daarna volgt een rouwdienst voor Nol. Hein zou dus vrijkomen, maar dat is Nol. Grad Zwanenburg gaat naar de Weteringschans om haar verloofde Hein op te halen en Suus de Jager gaat daarheen om de kleding en andere persoonlijke bezittingen van haar omgebrachte verloofde Nol op te halen. Dat is een uiterst pijnlijk moment, waar heel wat traantjes zijn gelaten. Ook thuis, in de buurt en in de drie families is de verwarring groot.

Wellicht hebben de Duitsers een van de gebroeders al eerder op het oog. Dat blijkt uit het dagrapport van de Velsler politie van 17 november 1942 waarin staat, dat de SD-Amsterdam opdracht geeft om Arnoldus Johannes van Broekhuijsen, wonende aan de Kanaalstraat 69-2 te IJmuiden, te zeggen dat hij op 18 november om 8.30 uur aanwezig moet zijn in de Euterpestraat 99, kamer 42, in Amsterdam. Van Broekhuijsen wordt dit om 20.00 uur persoonlijk medegedeeld door de agent Roel Hes. Of Nol van Broekhuijsen inderdaad naar de SD geweest is, is niet bekend.

Hein van Broekhuijsen is begraven op de Eerebegraafplaats te Overveen.

Johannes Lambertus Bonekamp

Jan Bonekamp is bij het uitbreken van de oorlog chauffeur bij de Hoogovens en kaderlid van de Communistische Partij Nederland (CPN). Aanvankelijk begint hij met het verspreiden van illegale krantjes en het oproepen tot staking bij het staalbedrijf en moet daarvoor door de politie Velsen aangehouden worden. Bonekamp woont met zijn vrouw en dochter Doortje in de Frans Halsstraat in IJmuiden en z'n buurman werkt bij het gasbedrijf. Politieaanman Arie Wittebrood belt met een die buurman op zijn werk op en vraagt hem Jan Bonekamp te waarschuwen. Even later gaat Wittebrood met de foute Chris Noorman naar Jans woning, maar die is al weg. Een paar huizen verder staat hij over de schutting te kijken, maar Wittebrood wuift hem weg te gaan. Daarna moet Wittebrood naar de De Ruyterstraat, waar een broer van Jan woont en opnieuw laat de politieaanman via het gasbedrijf een waarschuwing uitgaan. Met zijn collega's Chris Noorman, Jaap Padmos en Butterman gaat Wittebrood naar de De Ruyterstraat. En weer staat Jan een paar schuttingen verder. Zijn broer is juist thuis en vraagt wat er aan de hand is. Er ontstaan wat strubbelingen en Padmos tracht hem met geweld tegen te houden, opdat hij niet in handen van Noorman zou belanden. Bonekamps vrouw wil wel eens weten wat het te beduiden heeft, dat Butterman zijn vingers op z'n lippen doet, daarbij wijzend naar Noorman. Broer Bonekamp wordt meegenomen, maar wordt al vlug weer vrijgelaten.

Jan Bonekamp heeft enkele onderduikadressen bij boeren in de buurt van Limmen en Heiloo. Als hij niet met een illegale klus bezig is, helpt hij ze bij hun werk. Op zekere dag krijgt zijn vrouw een briefje dat zij hem op een bepaalde dag en tijdstip zou kunnen ontmoeten. Er staat alleen geen adres bij. Op het afgesproken moment komt er een oud, krom lopend mannetje bij Trien Bonekamp aan de deur: haar man. Ook gebeurt het wel dat Jan Bonekamp enkele joden bij zijn vrouw Trien brengt met de mededeling ze verder te verzorgen en onder te brengen. De ouders van Trien Bonekamp zijn op de hoogte van de activiteiten van hun schoonzoon en dochter en steunen hen daarin.

Bonekamp doet ook een poging om de foute politieaanman Ko Langendijk te liquideren. Hij ziet hem in zijn woonkamer zitten en is van plan hem zo neer te schieten, maar als hij ziet dat er ook kinderen in de kamer zijn, laat hij zijn plan varen.

Jan Bonekamp komt om het leven nadat hij op 21 juni 1944 bij een aanslag op de foute politiemans Ragut in Zaandam levensgevaarlijk gewond raakt. Bonekamp voert de aanslag uit samen met Hannie Schaft, die wel op tijd weet weg te komen. Bonekamp ziet nog kans naar een bloemenwinkel te gaan, waar twee dames werken. Dat adres heeft hij vooraf gekregen. De dames waarschuwen een goede politiemans, maar een foute collega krijgt er lucht van, zodat de verzetsman toch nog wordt gearresteerd. Bonekamp wordt met spoed overgebracht naar de Duitse afdeling in het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam om hem voor een verhoor zo lang als mogelijk is in leven te houden. In zijn stervensuur noemt de door opzettelijk toegediende medicijnen versufte Bonekamp aan de SD'er Emil Rühl, die zich als vriend voordoes, enkele namen, waaronder die van Hannie Schaft en het adres van haar ouders. De Duitsers laten er geen gras over groeien en sturen een arrestatieploeg naar de woning van Schaft aan de Van Dortstraat in Haarlem. Hannie is niet thuis, haar ouders wel en zij worden gearresteerd.

Ongeveer vijf weken vóór Jan Bonekamps dood is zijn vrouw Trien gearresteerd en opgesloten in de gevangenis aan de Weteringschans. Elke donderdag hoort zij namen afroepen van mensen die op transport gesteld worden. Op donderdag 22 juni 1944 wordt tot haar schrik haar naam afgeroepen. Ze loopt naar buiten en ziet een ambulance staan, waarvan de achterdeur open staat. Op de brancard ziet zij onder een laken een persoon liggen. Alleen een gedeelte van het hoofd is zichtbaar. Zij schrikt en beseft dat zij het krullende haar van haar echtgenoot ziet. Ze weet onmiddellijk dat Jan dood is en dat ze daarom wordt vrijgelaten.

Haar dochter Doortje herkent haar moeder nauwelijks, zo mager is ze geworden. Vanwege de evacuatie verhuist Trien Bonekamp met haar dochter en ouders naar een grote woning aan de Prinsessekade in Haarlem. Ook daar neemt de familie onderduikers in huis, zodat ze daar met ongeveer veertien mensen wonen. Onder hen zijn de Velsense politieagenten Cor Beentjes en Dirk Bosman met hun gezinnen. Als er onraad is, duiken de mannen onder de vloer totdat het gevaar geweken is. De moeder van Bonekamp, Wilhelmina van den Brink, neemt de leiding als er huiszoeking is en blijft daarbij uitermate kalm en beheerst. Zij ziet dat een Duitser in de gaten heeft dat de mat op het luik bij de voordeur scheef ligt. De Duitser beduidt haar met een vinger op z'n mond, dat ze niets moest zeggen, zodat de andere zoekers niets in de gaten

krijgen. Het loopt goed af en de Duitser vertrekt met zijn collega's zonder blikken of blozen. De onderduikers en Trien Bonekamp met haar familie worden door het verzet niet vergeten. Regelmatig krijgen ze voedselpakketten en de onderduikers blijven actief in het verzet. In het huis aan de Prinsessekade, langs de Leidsevaart, liggen wapens en munitie. De mannen hebben ook nog fietsen, die zij onder een brug over de Leidsevaart in het water verbergen. 's Avonds, als ze op karwei gaan, worden die opgevist om als vervoermiddel te dienen.

Op 26 juni 1944 wordt het stoffelijk overschot van Jan Bonekamp onder de letters B.J.L. in het geheim gecremeerd in het Crematorium Velsen te Driehuis. Zijn asbus staat daarna geruime tijd op de kamer van de foute korpschef Spannenburg in het hoofdbureau van politie aan het Tiberiusplein. Piet Bosman, assistent-ovenist bij het crematorium, speelt de zaak door aan politieman Harry Bontsema.

Begin juni 1945 wordt de urn van Jan Bonekamp door zijn medestrijder Jan Pools onder grote belangstelling bijgezet in het graf van zijn ouders op de Westerbegraafplaats te IJmuiden. Een herbegravenis op de Eerebegraving te Overveen wijst zijn echtgenote af, omdat Jan Bonekamp heeft laten weten als hem ooit wat zou overkomen, hij begraven wilde worden in het graf van zijn ouders. Zijn laatste rustplaats is wel aangewezen al oorlogsgraf.

Jannetje Johanna Schaft

Hannie Schaft woont met haar ouders aan de Haarlemse Van Dortstraat 60. Als de oorlog uitbreekt studeert zij rechten in Amsterdam. Al snel sluit zij zich aan bij het verzet en heeft niet alleen contacten binnen het verzet in Haarlem, maar ook met de illegaliteit in Velsen, onder wie Truus en Freddie Oversteegen en Jan Bonekamp. In Haarlem is Hannie Schaft betrokken bij een aantal aanslagen.

In april 1945 loopt Hannie Schaft toevallig tegen de lamp. Zij wordt ter hoogte van de Jan Gijzenkade in Haarlem bij een straatcontrole opgepakt en overgebracht naar de gevangenis in Haarlem, waar op dat moment juist de Kriminal-Sekretär der Sicherheitspolizei Emil Rühl is. Deze verklaart na de oorlog tijdens zijn verhoor, dat ergens in april 1945 tijdens een straatcontrole te Haarlem, de Feldgendarmerie een meisje had aanhouden, dat in het bezit was van een geladen pistool, kaliber 9 mm, een reservehouder met patronen, vlugschrijven van de Communistische Partij Holland en valse papieren. Rühl neemt het meisje mee naar Amsterdam. Tijdens haar ondervraging in Amsterdam vraagt hij haar of zij wellicht Anny Schaft is, waarop zij bevestigend antwoordt. Rühl herinnert zich die naam vanwege zijn onderzoek naar de aanslag op Ragut.

Rühl in het proces-verbaal: *“Op zijn sterfbed heeft de dader, genaamd Bonekamp aan mij persoonlijk verklaard, dat de mede verdachte in deze moordzaak was een jonge vrouw, genaamd Anny Schaft, circa 20 jaar oud, wonende Dortstraat 60 te Haarlem. Ik heb haar verschillende malen gehoord en heeft zij aan mij bekend dat zij de navolgende aanslagen had gepleegd: 1e: Faber uit Heemstede, 2e: Willemse uit Haarlem, (afd. Inlichtingendienst), 3e: Ragut uit Zaandam, 4e: Smit uit Haarlem, (afd. Inlichtingendienst). Tevens was een moordaanslag gepleegd op den SS-man Langendijk, opperwachtmeester bij de Politie. Voor mij was het niet uitgesloten, dat ook Anny Schaft hiervan deel heeft uitgemaakt. Ik heb hierna de zaak voorgelegd aan Lages. Persoonlijk was ik blij, dat deze zaak werd opgelost, te meer, daar anders vijf vrouwen voor deze aanslag verantwoordelijk werden gesteld. Hoe en wat Lages verder heeft gedaan, weet ik niet. Eerst na de capitulatie heb ik vernomen, dat Lages aan Viermann de opdracht heeft gegeven, om het meisje te laten weghalen aan de gevangenis door Schmitz en Maarten Kuiper. Daarna heb ik vernomen, dat Anny Schaft doodgeschoten is.”*

Per auto wordt Hannie Schaft op 17 april 1945 naar de duinen van Overveen gebracht, waar zij wordt gefusilleerd. Op vrijdag 1 juni 1945 wordt onder leiding van officier van justitie mr. H.A. Wassenbergh te Amsterdam, de grafkuil van Hannie Schaft geopend. Het graf ligt in een duinkom, ongeveer twee kilometer zeewaarts voorbij de Overveense watertoren. Het is een massagraf dat ongeveer 250 stoffelijke overschotten bergt van gefusilleerde mannelijke Nederlanders en één vrouw: Hannie Schaft. Haar lichaam wordt na opgraving ter plaatse uit- en inwendig geschouwd door dr. M.B.E. Nilant, geneesheer-assistente aan het Binnen Gasthuis te Amsterdam.

Zij schrijft in haar sectierapport onder andere: *'Het lijk was ongekist en lag ietwat op de linkerzijde met het hoofd ongeveer Noordelijk, misschien wat N.O. richting, op ongeveer 75CM diepte onder den grond. Lengte: 1.63M; Haar: hoofdhaar: rossig donkerblond, eventueel kastanjerood, tot 27CM lang, wat golvend; Kleding: een roodbruine trui met omgeslagen puntje aan de halsvoorzijde, een treksluiting midden bovenachter. In het middenvoor een vlechtpatroon. Een donkerblauwe rok met boord en 10 cm lange splitjes in de zoom aan zijkanten en in het midden. Lichaamsbouw: stevig gebouwd, goed gevoed jong meisje. Haar leeftijd wordt geschat op 20-23 jaar. Hoofd: op de linker achterhoofdshelft een inschotopening. Op de rechter voorhoofdshelft een uitschotopening. In de rechter achterhoofdshelft een inschotopening, rechts een uitschotopening.*

Conclusie: Deze vrouw: a. werd vermoedelijk - aangenomen dat 1 persoon slechts geschoten heeft - het eerst geraakt door de kogel van het kleinste kaliber. Deze kogel is op de schedel geketst ter plaatse van het rechter achterhoofd en heeft via het gevormde huidkanaal de buitenwereld weer bereikt. Dit schot was niet doodelijk en werd vermoedelijk gelost op vrij korten afstand. b. Daarna heeft haar vermoedelijk een schot getroffen met een groter kaliber kogel in het linker achterhoofd. De kogel heeft zijn weg gevormd door de hersens en verliet de schedel weer boven het rechteroog. Dit schot vermoedelijk eveneens op vrij korte afstand gelost, moet doodelijk geweest zijn. c. Deze vrouw moet dus vermoedelijk op vrij korte afstand twee schoten hebben gehad in het achterhoofd waarvan het eene doodelijk was.'

Na de sectie wordt het lichaam van Hannie Schaft gekist en overgebracht naar het Mausoleum van de Algemene Begraafplaats aan de Kleverlaan in Haarlem.

Op rechercheur Van den Broek rust na de sectie de taak om de vader van Hannie Schaft te horen. Hij doet dat op 20 juli 1945 en hij geeft het signalement van Hannie, waarna Pieter Schaft verklaart dat het overeenkomt met dat van zijn dochter.

Na een indrukwekkende rouwdienst op 27 november 1945 in de Grote of St. Bavokerk in Haarlem, waar onder anderen de oud-verzetsman Henk Wamsteker uit de Spaarnestad en minister-president Schermerhorn spreken, wordt zij onder enorme belangstelling, in aanwezigheid van veel leden van de voormalige illegaliteit en de koninklijke familie, herbegraven op de Eerebegraafplaats in Overveen. Jannetje Johanna Schaft is de enige vrouw die daar rust.

Als in de jaren zeventig, ten tijde van de Koude Oorlog, de film 'Het meisje met het rode haar' uitkomt, wordt er rekening mee gehouden dat er van communistische zijde tijdens de voorstellingen in Haarlem gedemonstreerd zal worden. De eerste dagen dat de rolprent dan ook in een bioscoop in de Haarlemse binnenstad wordt vertoond, zit er politie in de zaal. Het blijft evenwel rustig in de stad.

Recente suggesties dat Jan Bonekamp en Hannie Schaft in opdracht van de Nederlandse regering in ballingschap zouden zijn verraden, als onderdeel van de Velsler Affaire, zijn door de toevallige arrestatie van beiden hoogst onwaarschijnlijk.

De oorkonde en de koker, die in een nis in het Monument der Gevallen op Plein 1945 geplaatst zijn. (Foto: Peter van den Berg)

Johann Arnold Christoph Stokmans

Johann Stokmans is werkmeester en officier bij de Nederlandse Arbeidersdienst. Waarschijnlijk heeft hij ook een rol in de illegaliteit, maar daarover is niets bekend. Stokmans wordt op 8 maart 1945 bij Rozenoord bij de Amstel gefusilleerd. Hij is begraven op de Eerebegraafplaats te Overveen.

Koeriersterpad

Een vrouw die voor de illegaliteit berichten overbrengt of goederen vervoert wordt koerierster genoemd. Vaak doen de koeriersters hun illegale werk per fiets. Ter ere van al die vrouwen die in de oorlog dergelijk werk deden, is aan een fietspad in Velsbroek de naam Koeriersterpad gegeven.

Het gipsmodel van het Monument der Gevallenen op Plein 1945 in de tuin van de beeldhouwer. (Foto: Peter van den Berg)

Plein 1945

In Velsen opperen verzetsstrijders vrijwel onmiddellijk na de bevrijding het plan om ter herinnering aan de gevallenen in de Tweede Wereldoorlog een herdenkingsmonument op te richten. Uit de oud-illegaal werkers wordt een comité gevormd, dat het plan zal uitvoeren.

Voorzitter van dat comité is Cas Spoor en secretaris is Peter van den Berg. Op 5 mei 1948 onthult mevrouw Pamela Homburg-Boreham, de weduwe van de omgekomen Engelandvaarder Ab Homburg, het Monument voor de Gevallenen. Cas Spoor houdt daarbij een rede van ruim een kwartier, die destijds op drie 78-toerengrammofoonplaten is opgenomen.

Spoor begint zijn toespraak met de mededeling dat aan koningin Wilhelmina een telegram wordt gezonden en leest het voor. Daarna zegt Spoor dat het een historische dag is, waarop de Gevallenen blijvend geëerd moeten worden met dit machtige monument. Hij heeft grote waardering voor alle medewerking en bedankt beeldhouwer N. A. van der Kreek uit Bussum, die uiting heeft willen geven aan zijn persoonlijke gevoelens om mede door zijn hand het nageslacht een waardig gedenkteken te schenken, waarvan hij hoopt dat nog vele generaties gedachtig zullen blijven aan de offers die werden gebracht.

Spoor: *'Als een blijk van onze grote dank en eerbied voor de ontzaglijk zware offers die de verbonden geallieerde strijdmachten voor ons vaderland hebben gebracht, moge ik dan de hoge eer van de onthulling van dit monument opdragen aan de weduwe van één van onze moedigste strijders uit deze gemeente, mevrouw Pamela Homburg-Boreham.'*

Na de onthulling ontvangt burgemeester Kwint de oorkonde, waarin het comité hem vraagt de gedachten uit te dragen die aan het monument ten grondslag liggen en die taak bij zijn aftreden alhier, over te dragen aan zijn opvolger en die weer aan zijn opvolger, enzovoorts.

Vervolgens plaatst Kwint een koker met oorkonde in een nis in het monument. Op de oorkonde staan de namen van de gesneuvelde Velsenaren, gekalligrafeerd door IJmuidenaar Jan Verhoog.

Het comité Monument Velsen bestaat verder uit politieman en illegaal werker Cor Beentjes, verzetsstrijder en pontschipper Gerrit van den Brink uit IJmuiden en mevrouw R. Kamminga-Bos, die namens het communistisch verzet in het comité zitting heeft. Over haar deelname ontstaat enige commotie.

Noene van den Berg kon destijds niet bij de onthulling zijn en hoort na vijftig jaar voor het eerst de rede van Spoor. Zij herinnert zich: "Het ging niet om mevrouw Kamminga persoonlijk, maar om het feit dat het communisme vertegenwoordigd was. Mijn man was woedend toen Kwint wilde dat zij uit het comité moest. Hij vond dat geen manier van doen en zou zelf ook opstappen als zij inderdaad zou aftreden. Er zijn bij Kwint thuis nog harde noten gekraakt, maar de overige comitéleden hielden ook voet bij stuk. Kwint moest zich uiteindelijk wel bij haar lidmaatschap neerleggen."

Spoor gaat in zijn toespraak ook in op het werk van de gevallen, op de betekenis van de drie figuren en de teksten op het monument, en op de dood van vele joden die in koelen bloede door de bezetter zijn uitgeroeid. Hij eindigt met: *'Vergeet het nimmer en nimmer, want het was monsterachtig. Jeugd van Velsen, weest trots op dit monument. Geef het een plaats in jullie hart. Laat het allen in uw leven dienen als een werkelijk baken op de voor jullie weggelegde taak om aan een vrede te bouwen, een vrede die de mensheid zal moeten verlossen van de angst voor alles wat het leven heeft. Dit is de taak en de plicht die de gevallen ons oplegden. Dat wij hem moge volbrengen, dat geve God.'*

In 1948 vindt het Monument voor de Gevallen een plaats op de hoek, van wat nu de kruising van het Plein 1945 en de De Noostraat is. Met de herbouw en de inrichting van het Plein 1945 komt het monument op de huidige plaats te staan. Koningin Juliana en prins Bernhard leggen er in 1949 een krans bij, tijdens hun werkbezoek aan Velsen. In het voorjaar van 1999 krijgt het monument een flinke opknapbeurt.

NaamRaadsbesl./nr

Beem van, Johannes Theodorus Nicolaas

* Amsterdam 09-02-1896 † Mirow, Mecklenburg 20-05-1945

Johan van Beemlaan Santpoort-Noord 20-01-48

Biallosterski, Tobias

* Bloemendaal 18-04-1920 † Scheveningen 25-02-1945

Biallosterskilaan Santpoort-Noord 10-05-49 / 6

Bonekamp, Johannes Lambertus

* Velsen 19-05-1914 † Amsterdam 22-06-1944

Bonekampstraat IJmuiden 10-05-49 / 6

Broekhuijsen van, Henricus Gerhardus

* Zutphen 04-12-1919 † Amsterdam 14-04-1945

Van Broekhuijsenstraat IJmuiden 10-05-49 / 6

Coté, Johannes Pieter

* Deurne 11-09-1907 † Limmen 06-04-1945

Cotélaan Santpoort-Noord 02-04-57/ 18

Dinkgreve, Wilhelmus Theodorus Antonius

* Nieuwer-Amstel 17-12-1895 † Buchenwald 15-04-1945

Dinkgrevelaan Santpoort-Noord 10-05-49 / 6

Does van der, Cornelis Pieter Johannes Maria

* IJmuiden 15-05-1920 † Noordzee 30-07-1943

C. van der Doesstraat IJmuiden 19-12-95

Gjertsen, Adriaan Jacobus

* Velsen 01-04-1914 † Neuengamme 23-12-1944

Gjertsenstraat IJmuiden 10-05-49

Gulikers, Pieter Joseph Hubertus

* Iiteren 13-03-1893 † Amsterdam 08-03-1945

Gulikersstraat IJmuiden 13-07-48 / 6

NaamRaadsbesl./nr

Homburg, Aart Albert * IJmuiden 12-06-1912 † Borne 01-04-1945 Homburgstraat IJmuiden	13-07-48 / 6
Krijger, Lodewijk Pieter * Rotterdam 03-05-1897 † Hamburg 28-11-1944 Ir. Krijgerstraat Velsen-Noord	13-07-48 / 6
Leeuwen van, Jacobus Albertus * Vlaardingen 04-01-1908 † Amsterdam 08-03-1945 Van Leeuwenstraat IJmuiden	13-07-48 / 6
Manus, Rosette Susanna * Amsterdam 20-08-1881 † Ravensbrück 28-04-43 Rosa Manusstraat Velsbroek	19-12-91
Nieuwkoop van, Nicolaas * Velsen 10-11-1912 † Amsterdam 02-05-1943 Van Nieuwkoopstraat IJmuiden	10-05-49 / 6
Noo de, Herman Pieter * Utrecht 18-03-1887 † Amsterdam 02-05-1943 De Noostraat IJmuiden	15-05-49 / 6
Pagter de, Jan * Breskens 16-01-1898 † Natzweiler 05-06-1944 De Pagterstraat IJmuiden	10-05-49 / 6
Popta van, Taeke Wiepke * IJlst 07-01-1882 † Sachsenhausen 21-01-1945 Van Poptaplantsoen IJmuiden	13-07-48 / 6
Rijswijk van, Dirk Jan * Velsen 28-10-1904 † Amsterdam 08-03-1945 Van Rijswijkstraat Velsen-Noord	13-07-48 / 6

<u>Naam</u>	<u>Raadsbesl./nr</u>
Rosendahl, Anna Elisabeth * Amsterdam 22-04-1910 † 06-07-1965 Velsen Ans Rosendahlstraat Velsbroek	15-09-88
Schaft, Jannetje Johanna * Haarlem 16-09-1920 † Overveen 17-04-1945 Hannie Schaftstraat Velsbroek	15-09-88
Sieraad, Johannes * Haarlem 30-03-1897 † Vught 18-05-1943 Sieraadstraat IJmuiden	10-05-49 / 6
Stokmans, Johann Arnold Christoph * Amsterdam 05-04-1900 † Amsterdam 08-03-1945 Stokmansplantsoen IJmuiden	10-05-49 / 6
Stol, Thomas * Spaarndam 23-12-1897 † Rotterdam 20-02-1945 Stolstraat IJmuiden	10-05-49 / 6
Strating, Hendrik Marinus * Haarlem 11-03-1893 † Amsterdam 02-05-1943 Stratingplantsoen Velsen-Noord	13-07-48 / 6
Strengholt, Roelof Gerard * Amsterdam 05-11-1906 † Overveen 02-02-1943 Strengholtstraat IJmuiden	10-05-49 / 6
Vijlbrief, Elisabeth * Utrecht 26-03-1892 † Velsen 02-05-1978 Elisabeth Vijlbriefstraat Velsbroek	15-09-88
Wardenaar, Willem Cornelis * Amsterdam 19-01-1885 † Buchenwald 23-04-1945 Wardenaarstraat Velsen-Noord	13-07-48 / 6

<u>Naam</u>	<u>Raadsbesl./nr</u>
Wardenaar, Willem Cornelis * Velsen 15-03-1921 † Norg 08-04-1945 Wardenaarstraat Velsen-Noord	13-07-48 / 6
Warmenhoven, Simon Nicolaas * Velsen 21-09-1904 † Overveen 02-02-1943 Warmenhovenstraat IJmuiden	13-07-48 / 6
Zeeuw, Jan * Velsen 02-12-1911 † 's-Gravenhage 20-05-1944 Zeeuwstraat Velsen-Noord	13-07-48 / 6
Zwaag van der, Jan * Sneek 04-05-1905 † 's-Gravenhage 20-05-1944 Van der Zwaagstraat IJmuiden	10-05-49 / 6 16-04-73 B&W
Plein 1945	10-05-49 / 6
Koeriersterpad	15-09-88

Over de schrijver:

Guus Hartendorf werd in mei 1953 in Santpoort geboren. Sinds juni 1998 werkt hij in het voormalige hoofdbureau van de gemeentepolitie Velsen aan het Tiberiusplein in IJmuiden, het bureau waar veel slachtoffers van de Duitsers in eerste instantie werden opgesloten.

De schrijver is onder andere voorzitter van de Historische Kring Velsen en schreef elf jaar als verslaggever van het Velsens weekblad Huis aan Huis vele artikelen over zijn gemeente. Tevens was hij een aantal jaren correspondent voor de IJmuider Courant en het Haarlems Dagblad.

Van de auteur verscheen verder:

'Te Hooi en te Gras', diverse jaargangen Huis aan Huis weekblad voor Velsen, uitg. Drukkerij / Uitgeverij Cornege, Velsersboek 1985-1996;

'Uit de school geklapt', jubileumboek t.g.v. het 60-jarig bestaan van de Juliana van Stolbergschool in Santpoort, oktober 1988;

'Noodklokken luiden bij Ten Boom', t.g.v. de herdenking van de SD-inval bij deze Haarlemse horlogerie op 28 februari 1944, Haarlem februari 1994;

'Driewerf Hoera!', jubileumboek t.g.v. het 75-jarig bestaan van de Oranjevereniging Santpoort-Noord, mei 1996;

'Duin en Kruidberg, Honderd jaar buitenplaats of Het duingebied van de familie Cremer', G.E. Hartendorf, J. Morren e.a.; Historische Kring Velsen en Uitgeverij De Vrieseborch, Haarlem 1997/1998;

'De IJmuider Spoorlijn, zo was het', G.E. Hartendorf en L.A. van Leeuwen, uitg. Slingenberg, Hoogeveen 1998;

'Gemeente Velsen in Ansichtkaarten' deel 1 t/m 5, uitg. Drukkerij / Uitgeverij Cornege, Velsersboek / Santpoort 1998-2004;

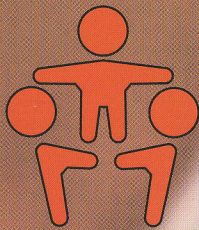
'Verbonden door water, 25 jaar stedenband Velsen-Galle', uitg. Stichting Ontwikkelingssamenwerking Velsen, november 2001;

'Dienders en Daden, de gemeentepolitie Haarlem in beeld', uitg. De Vrieseborch Haarlem, december 2001;

'Boeren Burgers Bedrijven, van Boerenleenbank tot Rabobank Santpoort-Spaarndam', Gerrit van den Beldt en Guus Hartendorf, uitg. Rabobank Santpoort-Spaarndam, Santpoort 2002;

'Bloemendaal zo was het', uitg. Verba b.v., Hoevelaken, september 2003.

'Historische plekjes uit de regio', uitg. Terpen Tijn & HKV & Rabobank Santpoort-Spaarndam, juni 2004.

Stichting
Velsse Gemeenschap

Comité 4 en 5 mei
Velsen

Rabobank

GRAFISCH CENTRUM CORNEGGE

www.cornegge.nl